

KAITSELIIT VAIDMUO ESTIJOS GYNYBOS SISTEMOJE 1918–1940 METAIS

Urmas Salo

ABSTRACT

The paper deals with the role of the *Kaitseliit* (Defence League) voluntary defence organisation in Estonia's defence in the years of the Estonian War of Independence (also known as the Liberation War) and in peacetime until 1940, with attention focused mainly on the 1930s. An overview is provided of the historiography, the formation of *Kaitseliit* in 1918, its role in the Liberation War, the period of decreasing activity of the organisation after the war, and the restoration and development of *Kaitseliit* in the 1920s and 1930s. The author reviews the objectives of the organisation, issues of its membership, structure, management and armament, as well as the use of *Kaitseliit* and its units in Estonian military defence and internal training. The paper also attempts to answer the question how the role of *Kaitseliit* in Estonian national defence developed.

KEY WORDS: paramilitarism, *Kaitseliit*, paramilitary organisational structure, military defence of Estonia, military training.

181

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamas savanoriškos savigynos organizacijos *Kaitseliit* (Gynybos sąjunga) vaidmuo Estijos gynyboje Išsivadavimo karo metu ir taikos laikotarpiu iki 1940 m., daugiausia dėmesio skiriant 4-ajam dešimtmečiui. Pateikiama istoriografijos apžvalga, atskleidžiamas *Kaitseliit* susikūrimas 1918 m., jo reikšmė Išsivadavimo kare, po šio karo pasireiškęs organizacijos veiklos aktyvumo mažėjimo laikotarpis ir *Kaitseliit* atsikūrimas bei vystymasis 3–4-uoju dešimtmečiais. Autorius apžvelgia organizacijos uždavinius, narystės, struktūros, valdymo, ginkluotės klausimus, taip pat *Kaitseliit* ir jo dalinių naudojimą Estijos karinėje gynyboje bei vidiniuose mokymuose. Straipsnyje stengiamasi atsakyti į klausimą, kaip vystėsi *Kaitseliit* vaidmuo Estijos nacionalinėje gynyboje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: paramilitarizmas, *Kaitseliit*, paramilitarinė organizacinė struktūra, Estijos karinė gynyba, karinis rengimas.

Urmas Salo, mgr., doctoral student, University of Tartu, Institute of History and Archaeology, Lossi 3, EE-51003 Tartu, Estonia, E-mail: urmas.salo@ut.ee

Paramilitarinė Estijos organizacija *Kaitseliit* veikė tarpukariu ir savo veiklą tęsia atkurtoje Estijos Respublikoje. Tai savanoriška karinė piliečių organizacija, turinti ginti valstybę ir konstitucinę santvarką. Ši organizacija suvaidino svarbų vaidmenį 1918–1920 m. Estijos išsivadavimo kare, o po jos atkūrimo 1925 m. prasidėjo naujas *Kaitseliit* veiklos periodas. Šiame straipsnyje bus apžvelgtas *Kaitseliit* vaidmuo Estijos valstybės gynybos sistemoje 1918–1940 m. Įvertinant plačią ir įvairialypę *Kaitseliit* veiklą bei esamos tyrimų būklės bei šaltinių prieinamumo problemas, tyrime susitelkiama į organizacijos vaidmenį Estijos karinės gynybos srityje XX a. 4-ajame dešimtmetyje. Be to, pateikiama *Kaitseliit* veiklos 1918–1940 m. apžvalga, konstatuojant organizacijos narių skaičiaus pokyčius, jų mokymus ir kitas veiklos sritis. Išskirtinis dėmesys skiriamas klausimui, kaip tarpukario Estijos karinė vadovybė vertino *Kaitseliit* patirtis išsivadavimo karo metu ir kaip ateityje planuota minėtos organizacijos struktūrą naudoti sienos priedangai karo atveju, ypač atsižvelgiant į grėsmių ir karybos pokyčius XX a. 4-ajame dešimtmetyje. Dėl analizuojamos problemos platumo ir ribotų galimybių šiame straipsnyje plačiau nebus analizuojami užnugario apsaugos planai pasitelkiant *Kaitseliit* organizacijos narius. Tačiau tekste aptariamas organizacijos susikūrimas, sudėtis bei struktūra ir veikla taikos metu, finansavimo, apginklavimo ir karinio rengimo problemos, įvardijami kaitselitams kelti uždaviniai. Tai bene pirmasis mokslinis straipsnis lietuvių kalba, kuriame taip plačiai, remiantis archyvine medžiaga ir publikuotais Estijos šaltiniais, Lietuvos mokslo bendruomenei bei plačiajai visuomenei pristatoma tarpukario Estijos paramilitarinių organizacijų struktūra, o pirmiausia – *Kaitseliit*, kurią galima įvardyti estišku Lietuvos šaulių sąjungos analogu.

Istoriografija ir šaltiniai

1917–1940 m. *Kaitseliit* genezei ir veiklos istorijai skirtų apibendrinančių tyrimų iki šiol nėra publikuota. Iš apžvalginių tekstų būtų galima išskirti Peeterio Kaasiko straipsnį, skirtą Estijos gynybos politikai ir *Kaitseliit* likvidacijai 1940–1941 metais¹. Taip pat yra parašyti kelių atskirų *malev* (toliau tekste rinktinė) istorijos tyrimai². Pvz., 1990 m. buvo sudaryta, bet neišleista Saremos kaitselitų rinktinės istorija³. 2001 m. Ūlo Parnas parengė Jegevos apskrities 1917–2001 m. *Kaitseliit* istoriją, kur apžvelgiama „miško

¹ KAASIK, P. *Kaitseliit ja selle likvideerimine*. In *Sõja rahu vahel. Koguteos*. Kd. 2: *Esimene punane aasta. Okupeeritud Eesti julgeolekupoliitiline olukord sõja alguseni*. Tallinn, 2010, lk 321–352.

² *Malev* (dgs. *malevad*) – (draugovė), teritorinio (apskrities) *Kaitseliit* junginio pavadinimas. Istorikai šiuo pavadinimu buvo vadinami liaudies pašauktiniai, XIII a. pradžioje dabartinėje Estijos teritorijoje kovoję su kryžiuočiais. Galima laikyti Lietuvos šaulių sąjungos rinktinės atitikmeniu. *Malev* buvo skirstomi į mažesnius teritorius karinius vienetus – *malevkond*, ką būtų galima įvardyti kaip rinktinėlė, kurią priklausomai nuo dydžio sudarė skyriai, būriai, kuopos, eskadronai, baterijos, batalionai ir divizionai.

³ *Kaitseliidu Saaremaa Maleva arengulugu*. Kuressaare, 1999.

brolių“ ir *Omakaitse* veikla Antrojo pasaulinio karo metu⁴. 2012 m. Vyriausiajame *Kaitseliit* štabe (est. *Peastaap*) buvo sudarytas straipsnių rinkinys, apimantis 1925–1940 m. organizacijos istoriją⁵.

Estijos gynybos pajėgų mokymo įstaigoje (est. *Kaitsevæe Ühendatud Õppeasutused*) ir Tartu universitete buvo atlikti bei apginti darbai, susiję su įvairiomis *Kaitseliit* istorijos temomis: 2011 m. Tanelio Pedaru bakalauro baigiamasis darbas apie 1934 m. valstybės perversmo įtaką *Kaitseliit* veiklai⁶, 2007 m. Meeliso Laanemetso magistro darbas apie Jervos kaitselitų rinktinės istoriją, o 2008 m. Madiso Koosa baigiamasis darbas apie *Kaitseliit* reorganizaciją 1924–1926 m.⁷ Kartu su René Viljat M. Laanemetsas vėliau sudarė Jervos kaitselitų iliustruotą istoriją, apimančią 1925–1940 m.⁸ Apie *Kaitseliit* istoriją ir simboliką daugiausia žurnale *Kaitse Kodu* savo straipsniuose rašė Olavi Punga. O Suomijoje 1917–1924 m. laikotarpio *Kaitseliit* istoriją tyrinėjo Jarkko Kemppli⁹.

Įdomiausiu su šio straipsnio tematika susijusiu tyrimu laikytinas kpt. Otto Kalikormo (Kallikorm) baigiamasis darbas, apgintas 1934 m. Aukštojoje karo mokykloje, apie *Kaitseliit* organizaciją, tikslus ir veiklą mobilizacijos, karo laikotarpiu bei pasirengimą jiems¹⁰. Panašaus pobūdžio yra ir Jaano Leppo darbas apie *Kaitseliit* mokomąją ir ugdomąją veiklą valstybės gynybos sistemoje taikos ir karo metu¹¹. Jau XX a. 4-ajame dešimtmetyje buvo sudaryti apžvalginiai rinkiniai apie daugelio kaitselitų rinktinių (Saremos, Sakalos, Talino, Tartu, Tartu apskrities, Viru, Veru) istoriją ir veiklą. Solidžiausias tokio pobūdžio darbas apie Sakalos kaitselitų rinktinės istoriją 2002 m. buvo naujai perleistas, papildant jį tęsiniais, apimančiais 1937–2002 m. laikotarpį¹².

Koks vaidmuo buvo skiriamas *Kaitseliit* Estijos valstybės gynybos politikoje, Ago Pajuras tyrinėjo daktaro disertacijoje apie Estijos valstybės gynybos politiką 1918–1934 m.¹³ Apie *Kaitseliit* vaidmenį gynybos planuose ir organizacijos paramą kariuomenei ga-

⁴ *Jõgevamaa Kaitseliidu raamat. Kaitseliidu Jõgeva malev*. Toimetaja ja koostaja Ü. PÄRN. [Jõgeva, 2001]; Pastaba – Jegevos kaitselitų rinktinė buvo įkurta tik 1990 m., nes tarpukariu tai buvo Tartu ir Sakalos rinktinių teritorija.

⁵ *Ühine tahe. Pilguheit Kaitseliidu minevikku 1925–1940*. Koostaja T. LÄÄN. Tallinn, 2012.

⁶ PEDARU, T. 1934. *aasta riigipõörde mõju Eesti Kaitseliidule*. Tartu Ülikooli bakalaureusetöö. Tartu, 2011.

⁷ KOOSA, M. *Kaitseliidu reorganiseerimine aastatel 1924–1926*. Kaitsevæe Ühendatud Õppeasutuste lõputöö. Tartu, 2008; LAANEMETS, M. *Kaitseliidu maleva struktuuri ja väljaõppe kujunemine ning areng 1925–1940 Järva maleva näitel*. Kaitsevæe Ühendatud Õppeasutuste magistrیتöö. Tartu, 2007.

⁸ LAANEMETS, M.; VILJAT, R. *Kaitseliidu Järva malev 1925–1940*. Paide, 2008.

⁹ KEMPPI, J. *Viron suojeluskuntien organisoituminen ja toiminta 1917–1924*. Joensuu, 2000; KEMPPI, J. *Eesti Vabariigi Kaitseliit 1918–1920. Akadeemia*, 2002, Nr. 7, lk 1355–1365.

¹⁰ KALIKORM, O. *Kaitseliit, tema organisatsioon, ülesanded ja tegevus mobilisatsiooni ja sõja ajal ning kaitseliidu ettevalmistamine selleks*. Kõrgema Sõjakooli lõputöö. Tallinn, 1934. *ERA*, 495-12-656; Lisad (papildymai). *ERA*, 495-12-658. Otto Kalikorm (nuo 1936 m. Kallikorm) (1900–1989) nuo 1927 m. tarnavo *Kaitseliit*, o 1935–1940 m. buvo Vyriausiojo štabo mobilizacinio-operatyvinio skyriaus vadas.

¹¹ LEPP, J. *Kaitseliidu ülesanded riigikaitsele õppe ja kasvatustöö alal rahu- ja sõjaajal*. Kõrgema Sõjakooli lõputöö. Tallinn, 1938. *ERA*, 495-12-698.

¹² *Kaitseliidu Sakalamaa malev 1917–1937*. [Koostaja] A. KIVIRÄHK. Viljandi, 1937, reprint 2002. (Sakala(maa) – istorinis Viljandžio apskrities pavadinimas); *Viru Malev 1935. a. Viru Maleva Staabi väljaanne*. [Rakvere], 1935.

¹³ PAJUR, A. *Eesti riigikaitsepolitika aastail 1918–1934. (Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost 2)*. Tartu, 1999.

lima rasti informācijas ir šio straipsnia autorias magistriniam darbe¹⁴. Apie *Kaitseliit* apginklavimā solidžios informācijas yra pateikta karybos istoriko Toe Nõmmo straipsniuose, kurie buvo paskelbti įvairiuose rinkiniuose: *Sõja ja rahu vahel* pirmajame tome, Laidonero muziejaus metraštyje¹⁵.

Šiame straipsnyje yra plačiai naudojami *Kaitseliit* oficialūs dokumentai (statutas ir vidaus taisyklės), taip pat *Kaitseliit* žurnale *Kaitse Kodu* publikuota medžiaga. Tiriant *Kaitseliit* vaidmenį Estijos karinėje gynyboje, naudotasi Estijos valstybiniame archyve (est. *Eesti Riigiarhiiv*, nuorodose – *ERA*) saugoma medžiaga. Deja, šioje medžiagoje daug spragų, nes daug 4-ojo dešimtmečio antrosios pusės Ginkluotųjų pajėgų štabo¹⁶ medžiagos apie karinį planavimą ir operatyvinę veiklą 1940 m. buvo perduota Raudonajai armijai. Didžioji dalis *Kaitseliit* Vyriausiojo štabo ir jo kaitselitų rinkinių archyvo medžiagos sudegė arba buvo pažeista sovietų aviacijai 1944 m. bombarduojant Taliną.

1. Estiško paramilitarizmo tarpukariu ištakos

1.1. *Kaitseliit* sukūrimo priešistorė

Kaitseliit pirmtakė – *Omakaitse* (Savigyna) – buvo kuriama 1917 m. po Vasario revoliucijos Rusijoje, kai kilo būtinybė sutelkti piliečius viešajai tvarkai ginti. 1917 m. kovo viduryje Taline Tvarkos apsaugos piliečių komitetas įkūrė *Omakaitse*, kuri Rusijos laikinosios vyriausybės nutarimu greitai buvo pervadinta milicija (liaudies milicija). Milicijos daliniai buvo sukurti ir už Talino ribų. 1917 m. rugsėjį, pasiūlius tolimojo plaukiojimo kapitonui Johanui Pitkai, viešajai tvarkai saugoti ir piliečių saugumui užtikrinti Taline buvo pradėta kurti savanoriška ginkluota savigynos organizacija *Omakaitse*. Spalio 1 d. (rugsėjo 18 d. – sen. st.) įvykusiame visuotiniame susirinkime buvo priimtas statuto projektas ir išrinkti valdymo organai. Spalio mėnesį *Omakaitse* organizacijos, veikusios bendradarbiaujant su milicijos poskyriais, narių skaičius jau buvo išaugęs iki 3 200 žmonių. Ginklai buvo gaunami per miliciją, taip pat iš nacionalinių karinių dalinių. Stipriausia savigynos organizacija buvo sukurta Lenės apskrityje, kur buvo dislokuotas ir Rusijos suformuotų nacionalinių dalinių 1-asis pulkas. Sukarintos

¹⁴ SALO, U. *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks ja vastupanu võimalused 1939. aastal*. Tartu Ülikooli magistratöö. Tartu, 2005.

¹⁵ NÕMM, T. *Eesti sõjaväe varustus, sõjatööstus ja relvastuspoliitika*. In *Sõja ja rahu vahel*. Kd. I: *Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani*. Tallinn, 2004, lk 226–264, 463–465; *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2001/ 1, 2002/ 2, 2004/ 4, 2005/ 5*.

¹⁶ Iki 1928 m. Generalinis štabas (est. *Kindralstaap*), nuo 1928 m. iki 1937 m. Gynybos pajėgų štabas (est. *Kaitsevägede Staap*), o nuo 1937 m. Karinių pajėgų štabas (est. *Sõjavägede Staap*).

grupės ir savignos būriai taip pat buvo sukurti kituose miestuose, miesteliuose ir kaimo vietovėse. Miestuose prie milicijos poskyrių buvo kuriama rezervo milicija. Bolševikai, 1917 m. lapkričio 25 (12) d. užėmę Taliną, šiame mieste organizaciją likvidavo, jos ginkluotė buvo konfiskuota, o biuras uždarytas. Tačiau Talino savignyna tęsė veiklą nelegaliai, o dalį ginkluotės paslėpė¹⁷.

Vokietijos okupacijos laikotarpiu (nuo 1918 m. vasario mėn.) valdžia iš pradžių leido toliau veikti *Omakaitse* Taline kaip policijos pagalbininkei. Tačiau greitai jos veiklai buvo pradėta trukdyti, o už Talino ribų veikla išvis buvo uždrausta. 1918 m. vasarą visuotiniame *Omakaitse* susirinkime, įvykusiame Taline, organizacija buvo pervadinta į *Bürgerwehr*. Rusijos kariuomenės nacionalinių dalinių buvę karininkai tuo metu ėmė organizuoti pagrindinius savignos būrius kaimo vietovėse. Slapta buvo renkama ginkluotė. Dalis vyrų buvo įsitraukę ir į *Bürgerwehr*, ir į pagrindinę sukarintą veiklą. Johanas Pitka tapo *Bürgerwehr* pirmininko pavaduotoju, o gen. mjr. Ernstas Pödderis, kuris buvo *Bürgerwehr* operatyvinis vadas, taip pat vadovavo ir pagrindinei sukarintų grupių veiklai¹⁸.

1.2. *Kaitseliit* sukūrimas ir išsivadavimo karas

1918 m. lapkričio 11-ąją, kai Antantė su Vokietija pasirašė paliaubas, pirmą kartą posėdžiavo Estijos laikinoji vyriausybė, kuri nutarė išformuoti *Omakaitse-Bürgerwehr* ir perduoti krašto teritorijos gynybą Estijos *Kaitseliit*, kuris būtų pavaldus Karo ministrui¹⁹. Tą patį vakarą Taline buvo surengtas *Kaitseliit* steigiamasis susirinkimas ir buvo pradėta kurti visą valstybę apimanti organizacija. Pirmuoju viršininku tapo gen. mjr. Ernstas Pödderis, o *Kaitseliit* valdybos pirmininku buvo išrinktas Johanas Pitka, kuris tuoj užsiėmė šarvuotų traukinių statyba, o gruodžio 21 d. buvo paskirtas Estijos karinių jūrų pajėgų vadu.

Kaitseliit iki išsivadavimo karo pradžios turėjo: 1) užtikrinti tvarką šalies viduje; 2) perimti valstybės turtą iš Vokietijos karinės valdžios ir jį saugoti; 3) saugoti pasienį; 4) remti reguliariąją kariuomenę ginant valstybę nuo išorės priešų. Talino rajone *Kaitseliit* ėmėsi organizuoti pakrančių apsaugą, padėjo šarvuotų traukinių dalinių ir karinių jūrų pajėgų steigimo pagrindus. Remiantis 1918 m. lapkričio 14 d. įsaku, kiekviename apskrities centre turėjo būti kuriamas *Kaitseliit* rezervas, sudarytas iš 500 vyrų (pasienyje šis skaičius turėjo būti didesnis), o kiekviename parapijos centre ir

¹⁷ *Eesti Vabadussõda 1918–1920*. Kd. I. Tallinn, 1996, lk 51–52; KEMPPI, J. Eesti Vabariigi Kaitseliit..., lk 1355–1356; Tallinna Malev pühitses 20. aastapäeva. *Kaitse Kodu*, 1937, Nr. 19, lk 587.

¹⁸ *Eesti Vabadussõda 1918–1920...*, lk 54–55; KEMPPI, J. Eesti Vabariigi Kaitseliit..., lk 1357; ÖUN, M. *Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. 2.*, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, 2001, lk 77, 86.

¹⁹ Išsivadavimo karo metu ir po jo iki 1928 m. buvo Karo ministerija, nuo 1928 m. iki 1937 m. Gynybos ministerija, o nuo 1937 m. vėl Karo ministerija.

mažame miestelyje – 30–80 vyrų rezervas. Lapkričio pabaigoje *Kaitseliit* nariai iš Viru ir Talino-Harju apskričių buvo pasiųsti į pasienį prie Narvos, o iš Tartu apskrities – prie Peipaus-Pskovo ežero pakrantės. Iš pradžių dalyvavimas *Kaitseliit* veikloje buvo savanoriškas, ir iki išsivadavimo karo *Kaitseliit* sėkmingiau galėjo veikti tik Estijos šiaurėje, nes pietinėje Estijos dalyje veiklai kliudė Vokietijos okupacinė valdžia²⁰. Lapkričio 28-ąją, pirmąją išsivadavimo karo dieną, *Kaitseliit* sudarė 240 karininkų ir valdininkų bei 11 723 kaitselitai, kurie buvo apginkluoti: 4 390 šautuvų ir 26 sunkiaisiais kulkosvaidžiais²¹.

1918 m. gruodžio 17 d. *Kaitseliit* nariai moksleiviai ir šarvuotasis traukinys Taline likvidavo bolševikų pastangas nuversti Laikinąją vyriausybę. Tuomet platūs įgaliojimai buvo suteikti vidaus gynybos viršininkui gen. E. Põdderui, kuriam buvo pavaldus *Kaitseliit*. Taip ši organizacija tapo krašto vidaus gynybos struktūra. Tą pačią gruodžio 17 d. *Kaitseliit* veikloje privaloma tvarka buvo įpareigoti dalyvauti visi oficialių žinybų valdininkai, o vietinio *Kaitseliit* viršininko įsakymu į organizaciją esant poreikiui galėjo būti įtraukti ir visi vienoje ar kitoje Estijos vietovėje gyvenę piliečiai²².

1919 m. sausio 11 d. Laikinosios vyriausybės nutarimu, karo ministrui buvo suteikta teisė įtraukti į *Kaitseliit* veiklą visus 16–60 metų amžiaus Estijos piliečius, kurie nepriklausė mobilizuojamų asmenų kategorijoms, taigi *Kaitseliit* iš savanoriškos tapo privalomąja organizacija. Jos nariai buvo dalijami į dvi kategorijas: I kategorijos vyrai (17–45 metų) turėjo vykdyti privalomas užduotis, didelė jų dalis buvo pasiūsta į frontą, todėl šios kategorijos vyrai buvo mokomi 2–4 val. per dieną; II kategorijos vyrų (46–60 metų) užduotis buvo užtikrinti vidaus saugumą ir patruliuoti gatvėse²³.

Išsivadavimo karo pradžioje kaitselitams kartu su Estijos raguliriąja kariuomene reikėjo kovoti fronte. Pirmosiose kautynėse dėl Narvos dalyvavo ir *Kaitseliit* nariai. Bet, kaip ir daugelis mobilizuotųjų į kariuomenę, nemažai kaitselitų karo pradžioje nenorėjo aktyviai kovoti fronto zonoje. Vyrai vengė vykti kariauti toli nuo savo valsčiaus, tik mokinių kovinė dvasia buvo aukštesnė. Maži ir prastai ginkluoti *Kaitseliit* būriai vargiai galėdavo sulaikyti puolančias priešo pajėgas²⁴. Pirminiame karo etape būta ir tam tikrų *Kaitseliit* partizaninių būrių, ypač pietinėje Estijoje. Viljandžio apskrityje veikė pats sėkmingiausias kaitselitų – Tarvastu ir Leebiku – būrys. Tartu apskrityje, Puurmani dvare, 1918 m. gruodžio pabaigoje iš kaitselitų ir mokinių savo partizaninį dalinį suformavo ltn. Julius Kuperjanovas, iš kurio greitai buvo su-

²⁰ KALIKORM, O. Op. cit., I. 42-44; *Eesti Vabadussõda 1918-1920...*, lk 187-191; KEMPPI, J. *Eesti Vabariigi Kaitseliit...*, lk 1357-1359; NABER, R. *Eesti merejõudude juhatajad 1918-1940. Lühelulood*. Tartu, 2004, lk 23-28; TAMMEMÄGI, R. *Kaitseliit Eesti riigi rajamisel. Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 20/21, lk 688-690.

²¹ KALIKORM, O. Op. cit., I. 44.

²² *Eesti Vabadussõda 1918-1920...*, lk 279-280; TAMMEMÄGI, R. Op. cit., lk 691.

²³ *Kaitseliidu Sakalamaa malev...*, lk 53-58; KEMPPI, J. *Eesti Vabariigi Kaitseliit...*, lk 1359-1362.

²⁴ KRÖÖNSTRÖM, M. *Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920*. Tallinn, 2010, lk 47-49.

formuotas Kuperjanovo partizanų batalionas. *Kaitseliit* būrių pagrindu 1919 m. sausį buvo steigiami gynybos batalionai (est. *kaitsepataljonid*): Tartu savanorių batalionas (sudarytas daugiausia iš mokinių), Talino gynybos batalionas (daugiausia mokytojai), Jervos apskrities gynybos batalionas. *Kaitseliit* dalys, vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu, turėjo būti bet kada pasirengusios išvykti į frontą. Talino apsaugai buvo sukurtas specialus apsaugos batalionas, į kurį buvo sutelkta apie 600 kaitselių iš apskričių, kurie rotavo kas mėnesį²⁵.

Kaitseliit viršininkas buvo tiesiogiai pavaldus vyriausiajam kariuomenės vadui gen. mjr. Johanui Laidoneriui, o gen. mjr. E. Põdderį paskyrus III divizijos viršininku, 1919 m. kovo 31 d. buvo panaikinta vidaus apsaugos viršininko pareigybė, ir jo buvusias funkcijas *Kaitseliit* ėmė vykdyti savarankiškai. Balandžio 1 d. buvo pertvarkyta *Kaitseliit* teritorinė struktūra, apskrityje *Kaitseliit* buvo dalijamas pagal parapijų ribas į apygardas (est. *ringkond*), o pastarosios dalijamos pagal valsčių ribas į skyrius (est. *jaoskond*). Buvo sukurtos vietinės registracijos ir priėmimo į *Kaitseliit* komisijos. *Kaitseliit* viršininku buvo paskirtas buvęs vyriausiosios pasieniečių valdybos viršininkas Eduardas Alveris, kuris ėjo šias pareigas iki spalio mėn., kai nuo 30 d. nauju viršininku buvo paskirtas plk. Johanas Untas. Vyriausybės nutarimu, *Kaitseliit* tapo pavaldus karo ministrui, ir organizacijos savarankiškumas pamažu ėmė mažėti, be to, buvo parengtas pirmasis *Kaitseliit* statutas²⁶.

Po reguliariųjų Estijos ginkluotųjų pajėgų sukūrimo pagrindiniu *Kaitseliit* uždaviniu liko saugumo šalies viduje užtikrinimas. Ji veikė kartu su ką tik sukurta policija, siuntė patrulius, gaudė nusikaltėlius, dezertyrus, naminės degtinės varytojus, taip pat užtikrino kalėjimų, karo belaisvių stovyklų, geležinkelio linijų, telegrafo ir telefono tinklo apsaugą. 1919 m. lapkritį, dalyvaujant *Kaitseliit*, buvo formuojami pasienio apsaugos batalionai. Kaitselių skaičius dėl priverstinio verbavimo 1919 m. birželio pradžioje siekė 100 tūkst., iš jų 32 tūkst. sudarė I kategorijos vyrai. Rugpjūčio 15 d. *Kaitseliit* turėjo 558 samdomus (karininkai, valdininkai, instruktoriai, tarnautojai) ir 107 858 eilinius, savanoriais stojusius bei mobilizuotus, kaitselitus. 1919 m. spalio 1 d. buvo užregistruota 110 470 narių, iš kurių 35 050 priklausė I kategorijai, tačiau kariškai apmokyti I kategorijos narių skaičius siekė 21 865, o II kategorijos – 16 600. Pasibaigus karui, 1920 m. vasario 1 d. *Kaitseliit* organizacijai priklausė 70 karininkų, 250 instruktorių ir 125 tūkst. eilinių kaitselių²⁷.

²⁵ KALIKORM, O. Op. cit., I. 47–48; TAMMEMÄGI, R. Op. cit., lk 691.

²⁶ PUNGA, O. Lühike ülevaade möödunust. *Kaitse Kodu*, 1998, Nr. 5, lk 13; TAMMEMÄGI, R. Op. cit., lk 691; ALWER, E. Eesti Kaitseliit Vabadussõja päevil. *Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 20/21, lk 681–683; *Kaitseliidu Sakalamaa malev...*, lk 59–60.

²⁷ KALIKORM, O. Op. cit., I. 46; PUNGA, O. Lühike ülevaade..., lk 12–13; *Kaitseliidu Sakalamaa malev...*, lk 61–62, 69; KEMPPI, J. Eesti Vabariigi Kaitseliit..., lk 1359–1360, 1362.

2. Taikos dešimtmečiai

2.1. *Kaitseliit* po Išsivadavimo karo ir atsikūrimas 1924–1925 m.

Pasibaigus Išsivadavimo karui, *Kaitseliit* nariai buvo atleisti nuo savo ankstesnių užduočių ir demobilizavosi, tik Narvoje ir 1920 m. toliau vykdė pavestas užduotis. 1920 m. gegužės 20 d. Karo ministro įsaku buvo likviduotas *Kaitseliit* štabas, o visi daliniai, pavaldūs *Kaitseliit* viršininkui, buvo pervesti karinės apygardos viršininko pavaldumui. Pastarasis kartu turėjo eiti ir *Kaitseliit* viršininko pareigas. Taikos laikotarpiu *Kaitseliit* iš pradžių buvo numatomos nemilitarinio pobūdžio funkcijos, todėl jau 1919 m. rudenį imta kurti sporto ir medžiotojų (jėgerių) draugijas (est. *kütiseltsid*). 1920 m. balandį į sporto būrius buvo užsirašę apie 4 tūkst., o į medžiotojų – apie 2,1 tūkst. narių. Skirtingose apskrityse būrių aktyvumas ir veikla skyrėsi. Medžiotojų būrių nariai, be medžioklės, taip pat užsiėmė mokymusi šaudyti, rengė šaudymo varžybas. Pagrindinėmis *Kaitseliit* organizacijos sunykimo priežastimis laikytinas atsisakymas toliau praktikuoti priverstinį verbavimą, nuovargis nuo karo veiksmų ir taupymas. Be to, kai kurios kairiosios politinės jėgos ir atskiri politikai pasisakė prieš tokio pobūdžio sukarintos organizacijos egzistavimą²⁸.

Pirmieji žingsniai atkuriant *Kaitseliit* buvo žengti jau 1924 m. kovą. Karo ministrui pavaldžios kariuomenės apygardų ir *Kaitseliit* viršininko žinybos buvo pervestos vietinių divizijų viršininkų pavaldumui. Inicijatyva atkurti buvusias organizacijos funkcijas vasarą atėjo iš Tartu, kur II divizijos (štabas Tartu) viršininkas gen. mjr. E. Põdderis, padedamas Laisvės kryžiaus kavalierių ir studentų organizacijų, iki lapkričio pabaigos atkūrė *Kaitseliit* organizaciją Tartu mieste (1 300 narių). Šiuo pavyzdžiu buvo pasketa pietinėje Estijoje, Veru ir Valgoje²⁹.

Sovietų Sąjungos bandymas surengti gruodžio 1 d. komunistų perversmą (maištą) visoje šalyje suaktyvino *Kaitseliit* atkūrimo pastangas. Įvairiose vietovėse ėmė veikti buvę *Kaitseliit* aktyvistai ir rezervo kariai, kurie greitai (per kelias dienas) suformavo naujus *Kaitseliit* dalinius, ir buvo pradėta patruliuoti. Gruodžio pradžioje gauti įsakymai ir nutarimai iš centro įgalino organizuotą atkūrimo veiklą. Karo ministras gruodžio mėnesį paskyrė *Kaitseliit* apygardų, kurios buvo dalijamos į apylinkes (est. *jaoskond*) ir į rajonus, viršininkus³⁰.

1925 m. vasario 2 d. vyriausybei priėmus naują *Kaitseliit* statutą, apygardos buvo pervadintos rinktinėmis – est. *malev*. Vasario pabaigoje – kovo pradžioje karo ministras

²⁸ KOOSA, M. Op. cit., lk 7–9; KEMPPI, J. Eesti Vabariigi Kaitseliit..., lk 1362–1364; *Kaitseliidu Sakalamaa malev...*, lk 79, 82–83.

²⁹ PAJUR, A. Op. cit., lk 111; PUNGA, O. Lühike ülevaade..., lk 14.

³⁰ *Viru Malev...*, lk 24–28, 47.

pakeitė Viru ir Narvos rinktinių ribas. Nuo šiol rinktinės buvo dalijamos į *malevkond* (toliau rinktinėlės). 1925 m. buvo atlikta daug organizacinių darbų, sukurtas vadų (est. *pealik*) etatas, pradėti mokymai. Imtasi plačios propagandos siekiant pritraukti į organizacijos veiklą piliečių. *Kaitseliit* vadai mokymo tikslais dalyvavo karinių pajėgų mokymuose, ypač gausiai Otepės (vietovė pietryčių Estijoje) manevruose. Buvo pradėta kurti moterų būrius, kurie turėjo padėti vyrams ūkio, maitinimosi ir sanitarijos reikalais. 1926 m. birželio 19–20 d. Taline vyko pirmosios visos šalies kaitselity dienos. Daug dėmesio buvo skirta šaulių rengimui³¹.

Nuo 1925 m. balandžio iki liepos mėn. kariniame žurnale, skiltyje „*Kaitseliitlane*“, *Kaitseliit* veiklai buvo skiriama po 4–8 puslapius. Rugsjūtį prie *Kaitseliit* Vyriausiojo štabo buvo sukurtas propagandos skyrius ir nuo spalio 14 d. buvo pradėta leisti atskirą žurnalą *Kaitse Kodu!* (liet. *Gink namus!*). Iš pradžių minėtas žurnalas buvo leidžiamas dukart per mėnesį, nuo 1929 m. kartą per savaitę, o nuo 1932 m. vėl dukart per mėnesį. Nuo 1927 m. savo žinialaiškius ėmė leisti rinktinės, todėl oficialūs pranešimai nuo tada buvo spausdinami ten, o ne žurnale³².

2.2. *Kaitseliit* uždaviniai

Remiantis 1931 m. statutu, *Kaitseliit* buvo savanoriška visuomeninė savignyos organizacija, su valstybės jai suformuluotais uždaviniais³³:

1. Pagalba teisėtai valdžiai ginant veikiančią valstybės konstitucinę santvarką ir žmonių saugumą;
2. Parama gyventojams katastrofų atveju;
3. Kariniai mokymai ir savo narių ugdymas;
4. Piliečių patriotinių ir nacionalinių jausmų stiprinimas;
5. Kūno kultūros vystymas.

Kaitseliit uždavinius ginant valstybę Ginkluotųjų pajėgų štabo viršininkas gen. mjr. Juhanas Tõrvandas 1933 m. išdėstė šitaip³⁴:

1. Savo veikla ugdyti tautos pasirengimą gintis ir aukštu lygiu palaikyti jų valią kautis;
2. Organizuota, moraliai stipria ginkluota jėga *Kaitseliit* užtikrina piliečių saugumo jausmą;

³¹ PUNGA, O. Lühike ülevaade..., lk 14–15; *Viru Malev...*, lk 24–28, 47; Narva Malev 20-aastane. *Kaitse Kodu*, 1937, Nr. 18, lk 564.

³² TRUUVERE, A. Kümme aastat "Kaitse Kodu!". *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 19/20, lk 641–647.

³³ *Kaitseliidu põhikiri. Vabariigi Valitsuse poolt 2. mail 1931. a. kinnitatud*. Tallinnas, 1931, I, § 1.

³⁴ *Kaitseliit riigikaitse tegurina. Kaitse Kodu*, 1933, Nr. 4, lk 3–4, 71–72.

3. Esant reikalui, *Kaitseliit* palaiko vyriausybę, stiprindama ginkluotąsias pajėgas, ypač krašto vidaus gynyboje ir užnugario tarnyboje;
4. Iš *Kaitseliit* dalinių galima kurti pajėgius smogiamuosius dalinius, ypač svarbi užduotis yra priedanga pasienyje mobilizacijos vykdymo metu;
5. Ginkluoti ir taktiniuose kariniuose mokymuose dalyvavę *Kaitseliit* nariai tarp rezervistų sudaro geriau apmokytą dalį, taip didindami mobilizuotų pajėgų karinį pajėgumą. Tai tapo ypač aktualu ekonominės krizės metu, kai buvo sutrumpintas karinės tarnybos laikas ir apribotas rezervistų rinkimas;
6. *Kaitseliit* narių, kurie gerai pažįsta vietovę ir jos geografines sąlygas, pagrindu kuriami partizanų būriai (daliniai);
7. *Kaitseliit* kartu su *Naikodukaitse* prisideda prie įvairių užnugaryje karo metu vykdomų pagalbinių darbų;
8. Po visą šalį išsibarsčiusius *Kaitseliit* dalinius patogu naudoti priešlėktuvinei gynybai ir oro erdvei stebėti;
9. *Kaitseliit* kaimo rinktinių nariai turi arklius ir gali suformuoti kavalerijos dalinius;
10. *Kaitseliit* įsigyta ginkluotė ir kitas karinis turtas karo atveju sudaro didelę materialinę paramą ginkluotosioms pajėgoms;
11. *Kaitseliit* skiria didelį dėmesį šauliams parengti, vystydama ir aukštu lygiu palaikydama savo narių gebėjimą šaudyti;
12. *Kaitseliit* organizacijos viduje vysto sportą ir kūno kultūrą, karo atveju palaikydama jaunimo aukštus fizinius gebėjimus ir sveikatą.

Gen. mjr. J. Tõrvandas pabrėžė, kad ypač tos valstybės, kurių karinė-politinė situacija nėra dėkinga dėl jų geografinės padėties, kaimynų agresyvumo arba dėl nepakankamų materialių galimybių, turi padaryti viską, idant užtikrintų gynybą tiek nuo vidinių, tiek ir nuo išorinių priešų. Jis teigė, kad „valstybės gynyba mūsų dienomis yra ne tik tiesioginis vyriausybių, bet visos tautos uždavinys“³⁵. *Kaitseliit* vidaus taisyklės (est. *kodukord*) buvo parengtos 1934 m. Šios taisyklės reglamentavo vidinės tvarkos ir elgesio, valdymo, disciplinos, ceremonialo ir tradicijų principus³⁶. 1938 m. priėmus naujus valstybės gynybos taikos ir karo meto įstatymus, *Kaitseliit* tapo Estijos ginkluotųjų pajėgų sudedamąja dalimi.

2.3. *Kaitseliit* nariai (narystė)

Kaitseliit organizaciją sudarė nariai savanoriai³⁷, taip pat paskirti samdomi karininkai, valdininkai (karinių pajėgų) ir valstybės tarnautojai. Karininkai ir valdininkai, pvz., rink-

³⁵ Ibid., lk 72.

³⁶ *Kaitseliidu* tegevuse aruane 1933/1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 9, lk 290.

³⁷ *Kaitseliit* narius estiškai vadino *kaitseliitlased* arba *malevlased*, t. y. rinktinės (est. *malev*) nariais.

tinių vadai, instruktoriai, šias pareigas ėjo kaip aktyvią tarnybą. Visi kitų valdymo pozicijų tarnautojai – rinktinių vadų pavaduotojai, rinktinėlių, batalionų (divizionų), kuopų (baterijų ir eksadronų) vadai ir jų pavaduotojai – buvo laikomi laisvai samdomais valstybės tarnautojais, tačiau neturėjo teisės į atlyginimą³⁸. Į *Kaitseliit* organizaciją buvo priimami lojalūs Estijos Respublikos piliečiai nuo 17 metų amžiaus. Pareškime įstoti į *Kaitseliit* būsimasis narys turėjo pateikti trijų asmenų, rekomenduojančių jį priimti, parašus. Dėl nario priėmimo sprendavo atitinkamos rinktinės ar kito ūkinio-administracinio padalinio valdyba. Už prasižengimą *Kaitseliit* nariai galėjo būti pašalinti iš organizacijos padalinio valdybos ar rinktinės vado sprendimu³⁹.

1 lentelė. *Kaitseliit* rinktinių (est. *malev*) personalas 1926–1939 m.⁴⁰

Rinktinė	1926	1928	1930	1932	1934	1936	1939
Tartu apskr.	4 351	4 656	4 601	4 198	4 212	5 059	5 413
Talino miesto	2 571	2 503	2 622	2 913	2 821	3 771	4 931
Sakala (Viljandžio apskr.)	2 538	2 062	2 445	3 056	2 201	2 724	3 919
Viru apskr.	2 529	2 544	2 756	3 282	3 141	3 601	3 692
Harju apskr.	1 887	1 934	2 603	2 898	3 042	3 658	3 564
Veru apskr.	2 121	2 317	2 289	2 470	2 348	2 688	3 016
Jervos apskr.	1 399	2 093	2 176	2 337	2 137	2 600	2 848
Tartu miesto	1 642	1 609	1 816	1 469	1 821	2 555	2 765
Pernu apskr.	1 960	1 898	2 163	2 418	2 426	2 772	2 725
Lenės apskr.	1 310	1 485	1 694	2 074	2 146	2 281	2 454
Valgos apskr.	1 334	1 379	1 482	1 556	1 553	1 844	2 318
Saremos apskr.	1 299	1 298	1 306	1 570	1 421	1 595	1 821
Narvos miesto	527	511	622	802	1 085	1 310	1 572
Petserių (Pečiorų) apskr.	463	474	508	619	643	784	861
Pernu miesto	427	419	444	455	572	650	774
Iš viso	26 358	27 182	29 527	32 117	31 569	37 892	42 673

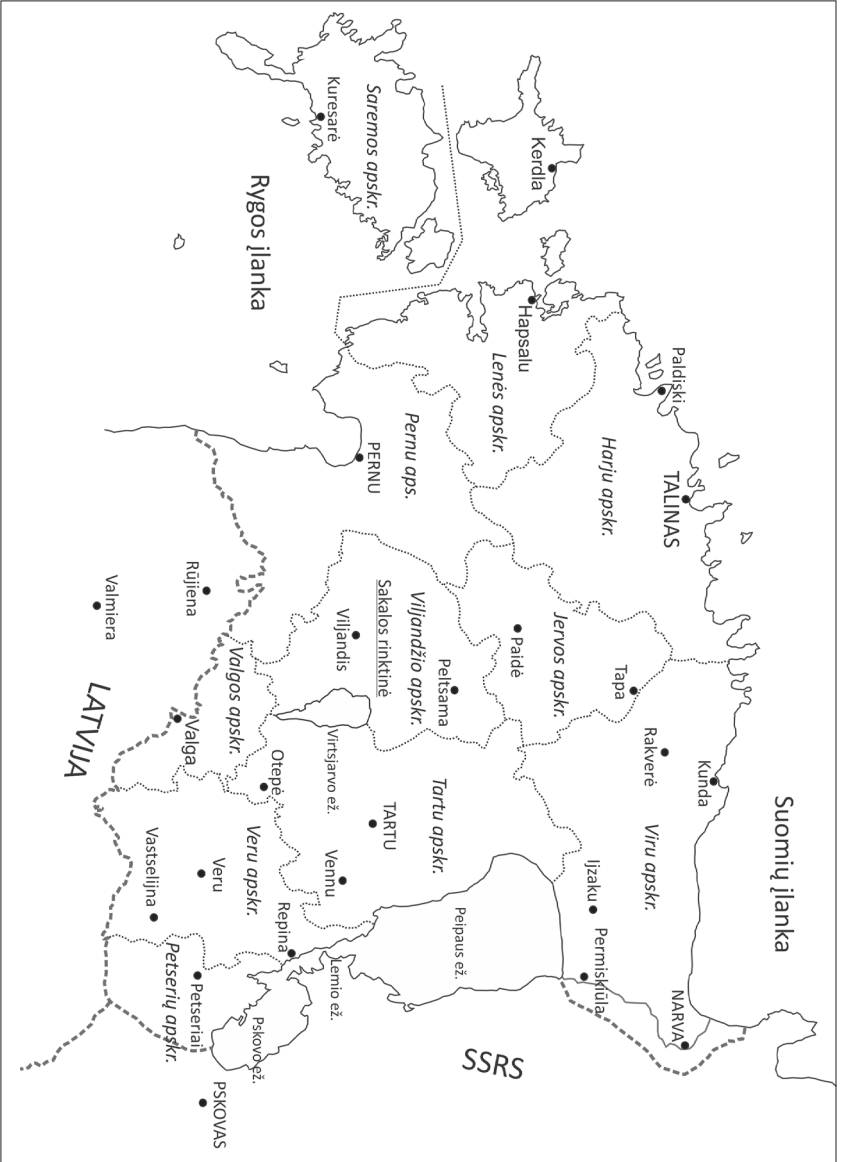
Šaltiniai: *Kaitse Kodu* 1927, Nr. 12, lk 447–448; 1928, Nr. 10/11, lk 2; 1930, Nr. 31–33, lk 842; 1932, Nr. 11/12, lk 402; 1935, Nr. 9, lk 291; 1936, Nr 15, lk 528; Vördlev malevate koosseis (1936–1939). *ERA*, 1962-1-202 l.

1934 m. pradžioje *Kaitseliit* sudėtis buvo peržiūrėta, prieš Pätso-Laidonerio perversmą ir po jo 1934 m. kovą iš *Kaitseliit* sudėties buvo pašalinti aktyvūs *vabsų* (Išsivadavimo karo fronto karių judėjimo) šalininkai. Taip pat iš sąrašų buvo pašalinti neaktyvūs nariai, iš viso pašalinta 1 800 narių. 1933–1934 m. iš *Kaitseliit* organizacijos pasitraukė 12 307 nariai (įskaitant

³⁸ *Kaitseliidu põhikiri...*, III, § 5, 13.

³⁹ *Ibid.*, III, § 5, 6, 9, 11.

⁴⁰ Duomenys 1926 m. gruodžio 31 d.; 1928 m. 1930 m. ir 1932 m. balandžio 1 d.; 1934 m. gruodžio 1 d.; 1936 m. sausio 1 d.; 1939 m. gruodžio 1 d.

1 žemėlapis: kaitseiliet rinktinių teritorinė struktūra. Didžiosiomis raidėmis pažymėtos miestų rinktinės, kursyvu – apskrčių rinktinės

jaunuolius, kurie buvo pakviesti eiti aktyviają karo tarnybą), tačiau 11 276 įstojo naujai. Taigi narių skaičius sumažėjo tik 1 031. Buvo sukurtas ir įsigaliojo naujos *Kaitseliit* vidaus taisyklės. Organizacijos nariai turėjo aktyviai dalyvauti jos veikloje ir vykdyti savo įsipareigojimus⁴¹.

1925 m. *Kaitseliit* samdomų darbuotojų etatus sudarė 19 karininkų, 1926 m. – jau 68 karininkai. 1934 m. organizacija turėjo 83 karininkus, o nuo spalio 15 d. samdomo personalo dalis buvo dar padidinta. 1938 m. bendras samdomų darbuotojų skaičius buvo 187, iš jų vadovaujantįjį personalą sudarė 101 karininkas⁴².

Didžiausia rinktinė pagal narių skaičių ir pagal teritoriją buvo Tartu apskrities, antroje vietoje – Talino rinktinė. Pati mažiausia buvo Pernu miesto rinktinė, tačiau palyginti mažai *Kaitseliit* narių taip pat buvo gana tankiai apgyvendintoje Petserių (Pečiorų) apskrityje. Šiuo atveju problema buvo tai, kad dalimi rusų, gyvenusių regione, dėl jų prosovietinio nusiteikimo nebuvo pasitikima.

Atsakant į klausimą, kokioje rinktinėje buvo daugiausia *Kaitseliit* narių lyginant su atitinkamos teritorijos aktyviaisiais piliečiais⁴³, galima konstatuoti, kad, 1930 m. duomenimis, aktyviausiai *Kaitseliit* veikloje dalyvavo Tartu (14,8 %), Jervos (14,1 %) ir Valgos (13,9 %) apskričių gyventojai. Toliau – Tartu miestas, Sakala (Viljandžio), Saremos, Veru ir Pernu (apie 11–12 % kiekvienoje) apskritys. Paskutines vietas užėmė Petseriai (4,7 %) ir Talinas (6,6 %), toliau Narva (8 %)⁴⁴. Matyti, kad pasienio srityse, kur gyveno daugiau rusų, *Kaitseliit* organizacijos narių irgi buvo mažiau.

2 lentelė. *Kaitseliit* sudėtis pagal profesiją ir darbo sritį

Grupė	1934 12 01	1939 12 01
Ūkininkai	14 124 (44,7 %)	14 161 (33,2 %)
Darbininkai	6 450 (20,4 %)	9 699 (22,7 %)
Valdininkai, mokytojai	6 218 (19,8 %)	11 766 (27,6 %)
Besimokantis jaunimas	1 942 (6,1 %)	2 496 (5,9 %)
Verslininkai	1 463 (4,7 %)	1 742 (4,1 %)
Kiti	1 372 (4,4 %)	2 809 (6,6 %)
Iš viso	31 569	42 673

Šaltiniai: K. L. liikmete arvulise koosseisu võrdlus elukutsete järgi. *ERA*, 1962-1-202 I, l. 7; BALDER, A. *Kaitseliit* 1924.–1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 11/12, lk 375; *Kaitseliidu* tegevuse aruanne 1933/1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 9, lk 292–293.

⁴¹ Ajakirjanikud *Kaitseliidu* ülema juures. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 8, lk 244; *Kaitseliidu* tegevuse aruanne 1933/1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 9, lk 291.

⁴² *ERA*, 1962-1-202 I; BALDER, A. *Kaitseliit* 1924.–1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 11/12, lk 374–375; *Kaitseliidu* tegevuse aruanne 1933/1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 9, lk 290.

⁴³ Aktyviaisiais piliečiais buvo laikomi 17–55 amžiaus vyrai.

⁴⁴ Mõtteid *kaitseliidu* koosseisust. *Kaitse Kodu*, 1931, Nr. 35/36, lk 830.

Kaitseliit organizacijos narius pagal profesiją ir darbo sritis daugiausia sudarė ūkininkai (1934 m. apie 45 %), antroje vietoje – darbininkai (apie 20 %). 1933–1934 m. darbininkų dalis organizacijoje augo, o ūkininkų mažėjo. Tarp ūkininkų didžiausiąją dalį sudarė ūkių savininkai ir jų sūnūs (1934 m. jie sudarė 41 % narių), o tarp darbininkų – žemės ūkio darbininkai ir amatininkai (1934 m. – 15 % narių). Trečią vietą *Kaitseliit* organizacijoje užėmė tarnautojai, įskaitant valstybės tarnautojus – 1934 m. apie 10 %. Įvykus K. Pätso ir J. Laidonerio perversmui, *Kaitseliit* narių skaičius augo daugiausia stojant į organizaciją valstybės ir savivaldybių tarnautojams, taip pat buvo pastebimas geležinkelininkų ir miškininkų dalies augimas. Valstybės tarnautojams būti *Kaitseliit* nariais buvo oficialiai rekomenduojama. Kartu mažėjo ūkininkų dalis, bet didėjo ir darbininkų santykinė dalis⁴⁵.

Esama įdomių kpt. O. Kalikormo duomenų apie *Kaitseliit* organizacijos sudėtį pagal amžiaus grupes ir karinį pasirengimą 1933 (1934) m. Matyti, kad karo atveju aktyviajai tarnybai fronte buvo tinkami 19 746, arba 68 %, kaitselity. Organizacijai priklausė 1 512 karininkų, tačiau iš jų tik 1 018 buvo vadai organizacijoje, o 493 – eiliniai kaitselitytai⁴⁶. Skaičiuojant, kad pagal mobilizacijos planą buvo ketinama mobilizuoti penkiolikos metinių grupių rezervistus, nuo 21 iki 35 metų amžiaus, galėjo būti mobilizuota apie 14–15 tūkst. *Kaitseliit* narių (apie 1 200 karininkų), t. y. beveik pusė visos organizacijos.

3 lentelė. *Kaitseliit* nariai pagal amžiaus grupes ir išeitą karinį mokymą 1933 metais

Sudėtis	Amžiaus grupės					Iš viso
	17–20 m.	21–30 m.	31–45 m.	46–55 m.	Vyresni nei 56 m.	
Jaunimas	4 244	-	-	-	-	4 244
Eiliniai	-	6 428	6 384	1 623	-	14 435
Kapralai	-	1 867	879	98	-	2 844
Jaunesn. puskarininkiai	-	1 145	968	121	-	2 234
Vyresn. puskarininkiai ir feldfelbiai	-	142	693	181	-	1 016
Karininkai	-	-	1 240	192	-	1 432
Pašauktiniai*	-	-	-	-	1 018	2 872
Iš viso	4 244	9 582	10 164	2 215	2 872	29 077

* Pašauktiniai ir atleisti nuo karinės tarnybos dėl sveikatos, taip pat vyresni nei 56 metų. Lentelėje neįtraukti Jervos rinktinės duomenys.

Šaltinis: KALIKORM, O. Op. cit. Lisad. ERA, 495-12-658, l. 8, 9, 16, 17, 20.

⁴⁵ K.L. liikmete arvulise koosseisu võrdlus elukutsete järgi. ERA, 1962-1-202 I, l. 7; Kaitseliidu tegevuse aruanne 1933/1934. a. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 9, lk 292–293; *Kaitseliidu Sakalamaa malev...*, lk 108–109; Muutused Kaitseliidu liikmeskonnas. In *Ühine tahe...*, lk 94–96.

⁴⁶ KALIKORM, O. Op. cit. Lisad. ERA, 495-12-658, l. 4–9, 16, 17, 20.

Lyginant su Estijos kariuomene, *Kaitseliit* buvo didelė jėga, nes taikos metu organizacijoje buvo tris kartus daugiau žmonių nei karinėse pajėgose (1939 m. rugsėjį 12 570 karių). Pagal karo meto etatus, 1939 m. rudenį mobilizuotose karinėse pajėgose ir Karo ministerijoje būtų tarnavę 5 087 karininkai, 15 005 puskarininkiai ir 84 272 kariai, iš viso 104 364 asmenys⁴⁷. Įskaičiavus ir pagalbinių *Kaitseliit* organizacijų – *Naiskodukaitse*, *Noored Kotkad* ir *Kodutütred* narius, 1939 m. paramilitarinėms Estijos struktūroms priklausė beveik 100 tūkst. žmonių.

2.4. *Kaitseliit* finansavimas

Pagrindai *Kaitseliit* veiklos finansavimui buvo padėti 1925 m. vasario 2 d. patvirtinus organizacijos statutą, pagal kurį ji gavo juridinio asmens teises. Kadangi savarankiškų aukų organizacijos veiklai finansuoti nepakako, 1925 m. vasario 27 d. buvo priimtas įstatymas dėl *Kaitseliit* mokesčio. Šis mokestis 1925–1926 m. buvo pritaikytas visiems valstybės tiesioginių mokesčių mokėtojams (20 % ir 10 % nuo tiesioginių mokesčių)⁴⁸. Taip buvo tikimasi organizacijos reikmėms surinkti tris milijonus kronų (300 mln. markių) pajamų, tačiau iš tiesų iki 1929 m. buvo surinkta 2 534 625 kronos. Tokia suma tenkino pirmines organizacijos reikmes: ji galėjo finansuoti samdomą personalą, įsigyti turto, ginkluotės, amunicijos, apmokėti mokymus. *Kaitseliit* poreikiams Taline, Kaarli gatvėje (prie Tompėjos pilies), buvo įsigyta nekilnojamojo turto: ten įsikėlė Vyriausiasis štabas, taip pat Talino ir Harju rinktinių štabai. Tolesnei organizacijos veiklai finansuoti Estijos parlamentas (est. *Riigikogu*) 1929 m. kovo 12 d. priėmė *Kaitseliit* paramos įstatymą, kuriuo buvo paskirtas kasmetinis 650 tūkst. kronų finansavimas iš valstybės biudžeto. Tačiau greitai Estiją smarkiai palietė ekonominė krizė, dėl kurios šis finansavimas buvo sumažintas, nes buvo būtina mažinti išlaidas. Nuo 1935–1936 m. biudžetinių metų valstybinės išmokos buvo padidintos, o 1937–1938 m. biudžetinais metais *Kaitseliit* iš valstybės gavo jau 941 427 kronas⁴⁹. Iki 1935–1936 m. biudžetinių metų parama *Kaitseliit* veiklai biudžete buvo skiriama per Valstybės kanceliariją, nuo 1936–1937 m. ši parama buvo įtraukiama į Gynybos ministerijos išlaidas.

Iš viso iki 1939 m. balandžio 1 d. *Kaitseliit* iš valstybės gavo 10 071 267 kronas paramos. Be to, finansinę paramą savo veiklai *Kaitseliit* gavo ir iš visuomenės: visur buvo organizuojamos *Kaitseliit* piniginės loterijos, buvo renkamos savanoriškos aukos, rengia-

⁴⁷ ERA, 498-13-710. l. 147 p; SALO, U. Estimation of security threats and Estonian defence planning in the 1930s. *Acta Historica Tallinnensia*, 2008, 12, p. 54.

⁴⁸ *Kaitseliidu* heaks võetava maksu seadus, 27.02.1925, seaduse projekt 30.01.1925 ja seletuskiri. ERA, 80-2-758, l. 2, 25–26; KOOSA, M. Op. cit., lk 22–23.

⁴⁹ K.L. riikliku toetussumma korralise eelarve korras saadud summade võrdlustabel. ERA 1962-1-202 II; KASK, C. *Kaitseliidu* majanduslik areng ja päevaküsimusi. *Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 20/21, lk 700–701.

mos šventės ir pan. Iki 1938 m. balandžio 1 d. iš visuomenės surinktų lėšų suma siekė 3,4 mln. kronų. Už šiuos pinigus buvo įsigyta ginkluotės, mokomųjų priemonių, nekilnojamojo turto. Organizacija taip pat gavo įvairių materialių aukų, įskaitant maisto produktus *Kaitseliit* nariams maitinti, automobilius juos nemokamai naudojant ir pan. Daug lėšų ir jėgų *Kaitseliit* organizacija skyrė savo štabams ir namams įrengti. Didele *Kaitseliit* pagalbininku reguliuojant savo finansus buvo *Naiskodukaitse*, kuri vietose rūpinosi pajamų gavimu⁵⁰. Kiekvienais metais *Kaitseliit* turtas (piniginis, kilnojamasis ir nekilnojamasis) augo. Iš viso organizacijos turto vertė nuo 1926 m. sausio 1 d. iki 1938 m. balandžio 1 d. išaugo nuo 1 317 853 iki 5 109 256 kronų⁵¹.

Didžiąją dalį šio turto vertės sudarė ginkluotė, amunicija ir technika. Buvo įsigyta nekilnojamojo turto dešimties rinktinių štabams įkurdinti. Šaudymo įgūdžiams tobulinti ir kūno kultūrai plėtoti visoje šalyje buvo išvystytas šaudyklų ir sporto aikščių tinklas. Tam reikėjo įsigyti žemės. 1935 m. siekiant aprūpinti *Kaitseliit* žeme, buvo priimtas atitinkamas įstatymas. 1938 m. organizacija naudojos 537,6 ha žemės⁵². 1940 m. balandį buvo įkurtas savignyos fondas (est. *Omakaitse Sihtkapital*), kurio tikslas buvo rinkti aukas *Kaitseliit* aprūpinti, pirmiausia perkant prieštankinę ginkluotę⁵³.

3. Organizacijos struktūra ir vadovavimas

3.1. *Kaitseliit* vidinė struktūra

Administraciniu požiūriu nuo 1925 m. *Kaitseliit* organizacija buvo padalyta į 15 rinktinių, iš jų 11 buvo apskričių rinktinės, kurios veikė Estijos administracinių teritorinių vienetų (est. *maakond*) – apskričių – ribose ir paprastai buvo vadinamos apskrities centro vardu. Išimtis šiuo atveju buvo Viljandžio apskritis, kurioje veikusi rinktinė buvo vadinama istorinės apskrities – Sakala – vardu. Keturios rinktinės veikė didmiesčiuose ir jų apylinkėse: Narvos, Pernu, Tartu bei Talino, kuri apėmė ir Nemme vietovę. Dvi pirmosios apėmė ir miestų apylinkes, pvz., Narvos rinktinė apėmė ir valsčius rytinėje Viru apskrities dalyje (aplank Narvą ir Narvą Jeesū)⁵⁴.

Rinktinės (est. *malev*) buvo dalijamos į rinktinėles, kurios kaimo vietovėse funkcionavo parapijų (vienos ar kelių) ribose, o mieste – miestų rajonuose. 1934 m. buvo 91 ūkinis-administracinis padalinys – rinktinėlė. Pagal narių skaičių rinktinėlės buvo skirtingos,

⁵⁰ KASK, C. Op. cit., lk 704–705.

⁵¹ Ibid., lk 702.

⁵² Ibid., lk 702–703.

⁵³ Omakaitse Sihtkapital asub tööle. *Kaitse Kodu*, 1940, Nr. 8/9, lk 246–247.

⁵⁴ KALIKORM, O. Op. cit., l. 54.

kai kuriose buvo mažiau kaip 100, kitose – daugiau kaip 500 narių, tačiau 1934 m. daugumoje jų narių skaičius svyravo 200–500 ribose, o pagal ankstesnį *Kaitseliit* viršininko nutarimą, kiekvienoje rinktinėlėje turėjo būti bent 250 organizacijos narių⁵⁵.

Rinktinės ir rinktinėlės, taip pat kuopos, eskadronai, baterijos, batalionai, divizionai ir atskiri būriai buvo ūkiniai-administraciniai padaliniai. Operatyviniu požiūriu rinktinės ir rinktinėlės buvo dalijamos taip pat kaip ir kariuomenės dalys į: skyrius, būrius, kuopas, eskadronus, baterijas, batalionus ir divizionus. Paprastai dalijama buvo teritoriniu požiūriu, bet galėjo egzistuoti ir eksteritorinės dalys. Kiekviena dalis paprastai buvo vadinama pagal vietovę, kurioje buvo dislokuota⁵⁶. Kai kuriose Talino rinktinėse veikė ir didesni padaliniai – batalionai. 1929–1934 m. batalionai veikė ir kai kuriose kitose rinktinėse (pvz., Peltsamos (miestas Vidurio Estijoje) rinktinėlė)⁵⁷.

1934 m. vidaus taisyklės nustatė *Kaitseliit* padalinių sudėtį. Kiekvieną rinktinėlę turėjo sudaryti 300 narių, o kiekviename batalione turėjo būti dvi šaulių kuopos. Pastarąsias turėjo sudaryti 2–3 koviniai būriai, vienas vidaus gynybos būrys ir bendras būrys, 80 veikiančių narių. Miestų rinktinėlėse galėjo veikti vidaus gynybos kuopos, sudarytos nebūtinai iš kovinių būrių. Koviniame būryje (rikuiotės karių) buvo du lengvųjų kulkosvaidžių skyriai, du šaulių skyriai ir vienas vidaus gynybos skyrius. Tačiau galėjo egzistuoti ir tokie būriai, kuriuos sudarė du arba trys skyriai: kovinis ir vidaus gynybos, o trečiasis – lengvųjų kulkosvaidžių, pistoletų-kulkosvaidžių arba kovinis. Minimalus būrio aktyviųjų narių skaičius buvo 26, atskirojo būrio – 34. Šaulių skyriuje paprastai būdavo dešimt, mažiausiai šeši kaitselitai⁵⁸. Eskadroną turėjo sudaryti 3–4 koviniai būriai ir vienas bendras būrys, tačiau galėjo egzistuoti ir eskadronai, sudaryti iš dviejų kovinių būrių. Minimalus eskadrono dydis buvo 80 vyrų. Koviniame raitelių būryje buvo du lengvųjų kulkosvaidžių ir du smogiamieji skyriai, tačiau galėjo veikti ir trys smogiamieji skyriai, iš kurių vienas pistoletų-kulkosvaidžių. Minimalus dydis buvo 32 aktyvūs nariai. Kiekviename skyriuje buvo po 10 kaitselitų, smogiamųjų skyrių mažiausias dydis buvo grandis. Kavalerijos grandyje taip pat turėjo būti aštuoni vyrai⁵⁹. Artilerijos divizioną sudarė mažiausiai dvi baterijos. Kiekvienoje jų būta dviejų kovinių būrių (artilijos ir ryšių) bei vienas bendras būrys. Artilerijos būrys turėjo po 2 pabūklus ir 24 kaitselitus, o minimalus baterijos dydis buvo 66 kaitselitai⁶⁰.

1934 m. duomenimis, *Kaitseliit* pėstininkų pajėgas sudarė: 351 šaulių kuopa, 92 atskirieji šaulių būriai, 3 sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos, 13 sunkiųjų kulkosvaidžių būrių ir 45 slidininkų-dviratininkų būriai. Kavalerijoje buvo 11 eskadronų ir 7 atskirieji kavale-

⁵⁵ Ibid., I. 54–55.

⁵⁶ *Kaitseliidu põhikiri...*, V, § 22, 23.

⁵⁷ KALIKORM, O. Op. cit., I. 55; *Jõgevamaa Kaitseliidu raamat...*, lk 103–104.

⁵⁸ *Kaitseliidu kodukord. Kinnitatud kaitseliidu keskkogu poolt 3. detsembril 1934. a.* Tallinn, 1934, lk 77, 95–97, 111–120.

⁵⁹ Ibid., lk 131–135.

⁶⁰ Ibid., lk 122, 127, 131.

rijos būriai, be to, daug kavalerijos komandų ir skyrių šaulių kuopų sudėtyje. Artileriją sudarė 5 priedangos ir 6 mokomosios baterijos, ginkluotos *Kaitseliit* priklausančiais artilerijos pabūklais. Be to, veikė mokomosios baterijos, kurios naudojosi kariuomenės pabūklais. Inžinerijos dalinius sudarė viena priešdujinės gynybos apsaugos kuopa ir daug tokių būrių bei skyrių. Šarvuotuosius dalinius sudarė vienas šarvuočių būrys Taline⁶¹.

3.2. *Kaitseliit* valdymas

198

Kaitseliit valdymo ir vadovavimo organus galima padalinti pagal vienasmenio ir kolegialaus valdymo principą. Vienasmeniai vadai (est. *pealikud*) vadodavo mokymams ir operatyviniams veiksams, juos skirdavo iš samdomojo personalo arba žemiausio lygio padaliniuose rinkdavo iš savanorių. Kolegialūs organai, kurie rūpinosi ūkiu, visuomeniniais reikalais bei principinių klausimų sprendimu, – valdybos ir atstovai į susirinkimus bei visuotinius suvažiavimus – buvo renkami.

Pagal statutą, *Kaitseliit* veiklai vadovavo viršininkas kartu su Vyriausioju štabu (est. *Peastaap*), Centrine valdyba (est. *keskjuhatus*), Visuotiniu susirinkimu (est. *keskkogu*) ir viršaičių susirinkimu (est. *vanematekogu*). *Kaitseliit* viršininką ir Vyriausiojo štabo viršininką skirdavo vyriausybė karo ministro teikimu, karo metu juos turėdavo skirti vyriausiasis karinių pajėgų vadas. *Kaitseliit* viršininkas nuo 1925 m. vasario iki 1940 m. birželio buvo gen. mjr. Johannesas Orasmaa (Roska)⁶², o Vyriausiajam štabui ilgą laiką vadovavo plk. Jaanas Maide⁶³. Vyriausiajame štabe veikė mokomasis-sporto skyrius, kultūros-informacijos dalis, žurnalo *Kaitse Kodu* redakcija, sekretoriatas ir ūkio dalis. Operatyvinius klausimus sprendė mokomasis-sporto skyrius, kuriame nuo 1935 m. veikė mobilizacijų-operatyvinė dalis. Centrinę valdybą sudarė *Kaitseliit* viršininkas, Vyriausiojo štabo viršininkas ir trys nariai, išrinkti Visuotinio susirinkimo trejiems metams. Centrinė valdyba formavo ir įgyvendino biudžetą, rūpinosi sutartimis ir sandoriais, valdė turtą⁶⁴.

Į Visuotinį susirinkimą, be *Kaitseliit* ir Vyriausiojo štabo viršininkų, rinkdavosi rinktinių valdybų atstovai, įskaitant rinktinių vadus. Visuotinis susirinkimas sprendė or-

⁶¹ KALIKORM, O. Op. cit., l. 67–70.

⁶² Johannes Orasmaa (iki 1935 m. Roska) (1890 12 03 – 1943 05 24), generolas majoras (1928), *Kaitseliit* viršininkas nuo 1925 02 10 iki 1940 06 28. SSRS struktūrų areštuotas 1940 07 19, žuvo lageryje.

⁶³ Jaan Maide (1896 05 30 – 1945 08 10), pulkininkas, nuo 1926 12 31 štabo viršininkas ir nuo 1928 01 31 iki 1934 09 30 bei nuo 1935 12 01 iki 1940 01 26 *Kaitseliit* Vyriausiojo štabo viršininkas. 1934–1935 m. šarvuočių traukinių pulko laikinai einantis viršininko pareigas. Otto Tiefo vyriausybėje nuo 1944 09 18 Ginkluotųjų pajėgų vadas, nuo 1944 09 21 generolas majoras. 1944 10 26 areštuotas NKGB organų ir sušaudytas.

⁶⁴ *Kaitseliidu pōhikiri...*, VI; KALIKORM, O. Op. cit., l. 58.

ganizacinius ir bendruosius klausimus, priimdavo biudžetą ir finansines ataskaitas, nagrinėjo nekilnojamojo turto klausimus ir t. t. Į viršaičių susirinkimą įėjo mažiausiai 15 organizacijos narių, kurie buvo renkami Visuotinio susirinkimo metu trejiems metams. Kiekvienais metais būdavo keičiama trečdalis viršaičių susirinkimo narių. Viršaičiai nustatė bendrąsias *Kaitseliit* veiklos kryptis, rūpinosi pajamomis, tikrino finansines ataskaitas ir biudžetus, nekilnojamojo turto klausimų sprendimą. Be to, *Kaitseliit* veikė ir revizijos komisija⁶⁵.

Rinktinių valdymo organus sudarė vadas (est. *malevapealik*), valdyba, rinktinės atstovų susirinkimas ir revizijos komisija. Rinktinių vadus skirdavo vyriausybė karo ministro teikimu. Rinktinių valdymo organus taip pat sudarė vadas (est. *malevonnapealik*), valdyba, Visuotinis susirinkimas arba atstovų susirinkimas. Valdymo organus turėjo ir ūkinės-administracinės dalys: vadą (est. *pealik*), valdybą, Visuotinį susirinkimą ir revizijos komisiją⁶⁶. Mokymams rinktinės vadas naudodavosi apmokamų instruktorių, etatinių karininkų paslaugomis (kiekvienoje rinktinėje dirbo 1–4 instruktoriai). Mažesnių dalių vadus ir jų valdybas rinkdavo organizacijos nariai iš savanorių. Paskelbus pavojų ir ginkluotųjų pajėgų mobilizacijos atveju rinktinės bei rinktinės turėjo pereiti to ginkluotųjų pajėgų dalinio, kurio rajone veikė, viršininko pavaldumui. Aktyviau vadovavimu *Kaitseliit* ir jo padaliniais tokiu atveju turėdavo užsiimti atitinkami kaitselitų viršininkai ir vadai. Valdybų funkcija turėjo likti pajamų gavimas⁶⁷.

Vadų savanorių pareigas žemiausiuoju lygmeniu 1933 m. ėjo mažai karininkų, tik 1 018. Feldfelbių ir puskarininkų buvo 2 288, kapralų – 1 763, eilinių – 3 554 (iš viso 8 192 vadai). *Kaitseliit* padalinuose būta ir įvairių specialiųjų vadų: ūkio, sporto, propagandos, sanitarijos, mokymų, ryšių, priešdujinės apsaugos, ginkluotės. Tačiau eilinais *Kaitseliit* nariais tarnavo ir atsargos karininkai. Problema buvo dar ir ta, kad po kariuomenės mobilizacijos *Kaitseliit* būtų likę mažai karininkų, todėl specialistų (artilėrijos, ryšių, išminuotojų) trūkumas vietose (pvz., Saremos saloje) kliudė sukurti specialiuosius padalinius⁶⁸.

3.3. *Kaitseliit* pagalbinės organizacijos

Pagalbiniai moterų skyriai prie *Kaitseliit* organizacijos buvo pradėti kurti jau 1925 m. *Kaitseliit* viršininkas 1927 m. išleido laikinuosius nurodymus *Gimtinės* gynybos moterų sąjungai, duodamas pradžią kurti visą valstybę apimančią organizaciją. Buvo išrinkta centrinė jos valdyba, o 1931 m. patvirtinas *Naikodukaitse* (liet. *Moterų gimtinės gyny-*

⁶⁵ *Kaitseliidu pōhikiri...*, VI.

⁶⁶ *Ibid.*, VII, VIII, IX.

⁶⁷ *Ibid.*, XI.

⁶⁸ KALIKORM, O. Op. cit., I. 60–63.

ba) statusas. Pagrindiniai šios organizacijos tikslai buvo *Kaitseliit* maitinimas (mokymų ir manevrų metu), kūno kultūra (daugiausia gimnastika) ir propaganda. Organizacija aptarnavo *Kaitseliit* reikmes, todėl ją sudarė 15 apygardų prie kiekvienos rinktinės, o apygardos buvo padalintos į apylinkes (est. *jaoskonnad*). Pastarosios veikė prie *Kaitseliit* ūkinių-administracinių dalių, 1934 m. jų skaičius siekė 346⁶⁹. Apylinkių vadovybė vykdė tiek savo apygardų, tiek ir vietinių *Kaitseliit* vadų įsakymus.

Prie *Kaitseliit* taip pat buvo sukurtos jaunimo organizacijos, kurios turėjo dvasiškai ir fiziškai udgyti jaunimą ginti tėvynę. 1930 m. buvo pradėta organizuoti berniukų organizacija *Noored Kotkad* (liet. *Jaunieji ereliukai*), o 1933 m. mergaičių sąjunga *Kodutütred* (liet. *Gimtinės dukterys*). Pirmosios vidaus struktūra buvo panaši į *Kaitseliit*: ją irgi sudarė rinktinės ir rinktinėlės (est. *malev* ir *malevkonnd*), o žemesniu lygmeniu veikė būriai ir šeimos. Berniukai skirstyti pagal amžių ir pasirengimą: 8–13 metų buvo vadinami jaunaisiais vanagais (est. *noorhaukad*), vyresni nei 12 metų – jaunaisiais ereliukais (est. *noorkotkad*). Šių organizacijų vadovaujančioje ir mokomojoje veikloje dalyvavo tiek *Kaitseliit*, tiek ir *Naiskodukaitse* nariai. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje buvo planuojama į atskirą organizaciją sujungti jaunuosius *Kaitseliit* narius.

4 lentelė. *Kaitseliit* pagalbinių organizacijų narių skaičius

Organizacija	1932 04 01	1934 12 01	1939 12 01
<i>Kaitseliit</i>	32 117	31 569	42 673
<i>Naiskodukaitse</i>	10 804	12 323	16 699
<i>Noored Kotkad</i>	4200	6495	19 846
<i>Kodutütred</i>	918	4962	19 962
Iš viso	48 069	55 349	99 180

Šaltiniai: *Kaitseliidu üldkoosseis (1938–1939)*. ERA, 1962-1-201 I, l. 8; *Kaitse Kodu*, 1932, Nr. 11/12, lk 402; 1935, Nr. 9, lk 291.

4. Pėstininkai, kavaleristai, artileristai...

4.1. *Kaitseliit* naudojimas sienoms pridengti ir mobilizacijai

Vienas svarbiausių *Kaitseliit* uždavinių buvo sienų priedanga ginkluotųjų pajėgų mobilizacijos metu. Kadangi kariuomenės priedangos pajėgos buvo menkos, daugelyje rytinės sienos ruožų *kaitselitų* kuopoms ir būriams reikėjo priimti pirmąjį po

⁶⁹ Ibid., l. 79.

pasieniečių priešoj pajėgų smūgi. Nors kariuomenėje ir funkcionavo nuolatinės parengties rezervas⁷⁰, jis netenkino priedangos poreikių, kadangi nebuvo organizuotas teritoriniu principu, kuo galėjo pasigirti *Kaitseliit*. Jau 1927 m. *Kaitseliit* struktūroje buvo paskirti priedangos padaliniai: I divizijoje 5 kuopos ir 2 baterijos, II divizijoje – 2 kuopos ir 2 baterijos⁷¹. 1930 m. *Kaitseliit* rinktinės pagal mobilizacijos planą turėjo priedangai sukurti 10 šaulių kuopų, kurias iš viso sudarytų apie 900 vyrų, 6 artilerijos baterijas su dviem pabūklais, iš viso 12 pabūklų⁷².

Priedangos dalys jau taikos metu turėjo būti sutelktos atitinkamos sudėties, jose galėjo tarnauti tik parengti tokio pobūdžio užduotims kaitselitai. 1932 m. buvo patvirtinta priedangos dalis etatinė sudėtis. Kaitselitai, įtraukti į priedangos dalis, turėjo būti 18–40 metų amžiaus, tik karininkai galėjo būti vyresni (iki 54 metų). Ypatingas dėmesys buvo skiriamas rezervistams, kurie mobilizacijos atveju turėjo prisistatyti į savo priedangos dalis ir vietose gauti būtinas transporto priemones⁷³. Siekiant greito šių dalių veikimo, pavojaus signalo atveju jų komplektavimo rajonas turėjo būti ribotas. Bet pasienio srityse gyveno daug rusų, kuriais nebuvo pasitikima dėl politinių priežasčių. Be to, pagal įstatymą kaitselitai buvo savanoriai, ir tie, kurie nebuvo rezervistai, tarnyboje galėjo ir nepasirodyti. Todėl į priedangos dalis tikslingiau buvo skirti rezervistus laikantis teritorinio padalinių formavimo principo⁷⁴.

1932 m. pavasarį Gynybos pajėgų štabe buvo planuojama priedangos dalis išplėsti. Planuota sukurti du priedangos batalionus, vieną Narvos upės pafrontėje iš Ijzaku (gyvenvietė šiaurės rytų Estijoje) priedangos kuopos, kitą – pietrytiniame fronte iš Vastselijnos (gyvenvietė Estijos pietryčiuose) priedangos kuopos. Batalionus turėjo sudaryti 2 sustiprintos kuopos (3 šaulių ir 1 kulkosvaidžių būriai kiekvienoje). Nors iš pradžių ketinta šiuos batalionus komplektuoti ne tik iš *Kaitseliit* narių, bet ir iš pasieniečių bei rezervistų (turėjusių sudaryti 40 %), vėliau jų sudėtyje buvo palikti tik kaitselitai (įskaitant nuolatinės parengties rezervistus). Prie batalionų planuota įsteigti ir partizanų būrius⁷⁵. Tačiau faktiškai minėti batalionai sukurti nebuvo, nors batalionai galėjo sulaikyti priešą geriau nei kuopos, tikriausiai konkrečiuose rajonuose nepakako tinkamų kaitselių. Nuo 1932 m. prie Peipaus ežero buvo parengtas dalinys iš Tartu apskrities rinktinės kaitselių ir Peipaus pakrančių gynybos bataliono pasieniečių

⁷⁰ Nuolatinės parengties rezerve (*käsutusvägi*) kariai buvo 3–4 metus po terminuotos tarnybos. Terminuotoji karinė tarnyba ir tarnyba rezerve iš viso turėjo trukti penkerius metus. Įskaiton įrašytų nuolatinės parengties rezervistų 1932 m. būta 32,3 tūkst. 1937 m. šis rezervo tipas buvo panaikintas.

⁷¹ *Kaitseliidu* Staabi ülema kiri Kindralstaabi 1. osakonna ülemale, 2.12.1927. *ERA*, 496-4-276, l. 51.

⁷² *Kaitseväge*de Staabi V osakonna õiendus *Kaitseliidu* ülesannetest mobilisatsioon korral, 5.10.1930; *Andmed* *kaitseliidu* üksustest, mis mobilisatsioon korral lähevad *kaitseväge* üksuste koosseisu või juurde, 30.05.1931. *ERA*, 495-12-380, l. 2–3, 10.

⁷³ *Kaitseväge*de Staabi V osakonna ülema kiri *Kaitseliidu* Peastaabi ülemale, 29.02.1932. *ERA*, 495-12-380, l. 17–19.

⁷⁴ KALIKORM, O. Op. cit., l. 102–105.

⁷⁵ *Kaitseväge*de Staabi I osakonna ülema kiri *Kaitseliidu* Peastaabi ülemale 14.04.1932 ja *Kaitseliidu* ülemale, 8.06.1932. *ERA*, 495-12-380, l. 25–25p, 49–52.

(est. *Peipsi rannakaitse pataljon*). Be priedangos, *Kaitseliit* nuo 1930 m. turėjo pateikti savo narių pagrindu suformuotus padalinius mobilizuojamoms kariuomenės dalims: po kuopą dviem koviniams pulkams ir 3 atsarginiams pėstininkų pulkams, 1 šarvuotųjų būrių auto-tankų pulkui, 2 baterijas atsarginiam artilerijos pulkui⁷⁶.

1932 m. minėti planai buvo pakeisti ir *kaitselit*us ketinta naudoti 4 atsargos pulkų ir 1 pėstininkų pulko Taline kuopoms suformuoti, dalinius – atsarginiam artilerijos pulkui, raitelius – keturiems atskiriems (žvalgybos) eskadronams suformuoti. Pėstininkų pulkas ir kavalerija galėjo būti suformuoti įtraukiant ir nuolatinės parengties rezervistus⁷⁷.

1935 m. buvo planuojama pakeisti visuotinės mobilizacijos planą taip, kad rytinėse apskrityse būtų mobilizuojami tik 16–18 amžiaus grupių rezervistai, o vakarinėse – tik 8 amžiaus grupių⁷⁸. Likę rezervistai turėjo būti mobilizuoti į *Kaitseliit*, kur iš jų galėjo būti sudaromi teritoriniai junginiai. Tačiau 1939 m. galiojo senasis planas, pagal kurį turėjo būti mobilizuota 15 amžiaus grupių⁷⁹.

4.2. *Kaitseliit* pėstininkai sienos priedangos planuose

1939 m. I divizijos gynybos rajone, Narvos fronte, Narvos *kaitselit*ų rinktinė turėjo išstatyti Narvos, Narvos Jessū ir Vaivaros priedangos kuopas, taip pat Permiskiūlos būrį. Viru rinktinė turėjo išstatyti Ijzaku ir Kundos priedangos kuopas. Iš viso iš 600 *kaitselit*ų apie 400 buvo paskirti saugoti Narvos upę nuo Narvos į šiaurę ir į pietus. *Kaitseliit* priedangos dalys turėjo susiruošti ir būti pasirengusios išžygiuoti per 4 val. Permiskiūlos gynybos ruože Permiskiūlos būrys ir Ijzaku kuopa turėjo išsilaikyti 52–54 val., iki pasirodant 4-ojo pėstininkų pulko batalionui. Po mobilizacijos priedangos dalys turėjo būti įtrauktos į kariuomenės sudėtį⁸⁰. II divizijos gynybos rajone pasieniečiai kartu su *Kaitseliit* dalimis turėjo pridengti sieną dviejuose ruožuose: šiaurėje – Peipaus, Lemio ir Pskovo ežerų pakrantėje, pietuose – prie Latvijos sienos ir Laura kelių mazgo. *Kaitseliit* Petserių rinktinė sienai pridengti turėjo išstatyti Petserių ir Verskos kuopas, mišrujį (pėstininkų ir kavalerijos) Laura būrį, o Veru rinktinė – Vastseljnos kuopą⁸¹.

1930 m. Tartu apskrities rinktinė Peipaus ežero pakrantėje turėjo sienos priedangai išstatyti Vennu ir Repinos priedangos kuopas bei Vennu ir Repinos priedangos ba-

⁷⁶ Kaitsevāgede Staabi V osakonna õiendus..., 5.10.1930. *ERA*, 495-12-380, l. 3.

⁷⁷ Kaitsevāgede Staabi V osakonna ülema kiri..., 29.02.1932; *Kaitseliidu* Peastaabi ülema kiri Kaitsevāgede Staabi V osakonna ülemale, 11.05.1932. *ERA*, 495-12-380, l. 17, 20-22, 37-38.

⁷⁸ Amžiaus grupė – tai vienu metų gimimo atsargos kariai.

⁷⁹ SALO, U. *Eesti kaitsevāie valmisolek sõjaks...*, lk 102, 107.

⁸⁰ *Ibid.*, lk 133-134, 153-154.

⁸¹ *Ibid.*, lk 135, 154.

terijas⁸². Nuo 1932 m. šiame ruože iš Tartu apskrities kaitselių rinktinės ir iš Mehi-kormos rajono prie Peipaus ežero pasieniečių buvo planuojama suformuoti Peipaus pakrančių gynybos batalioną Repinos, Ahjos, Rasinės ir Vennu rajonuose. Jis turėjo būti pasirengęs praėjus 12 val. po mobilizacijos paskelbimo. Batalionas turėjo pri-dengti sieną vakariniame Pskovo ir Lemio ežerų kampe, nuo Kolpino iki Pirisarės salų (apie 35 km). Jo sudėtyje buvo dvi šaulių kuopos, slidininkų-dviratininkų kuopa, dvi baterijos ir kiti padaliniai, iš viso 1 048 žmonės⁸³.

4.3. Kavalerija

Pagal gausumą kavalerija buvo antroji *Kaitseliit* rūšis. 1934 m. kavalerijos padalini-ams priklausė 7,8 % visų kaitselių. Kavalerijos dalių kūrimas organizacijos struktūro-je buvo pradėtas jau 1925 m., daugiausia kavaleristų buvo pietinėje Estijoje. Kavale-riją sudarė atskirieji eskadronai arba būriai (ypač Sakala, Valgos ir Jervos rinktinėse), kavalerijos būriai (Tartu apskrityje), taip pat kavalerijos skyriai šaulių kuopose⁸⁴. Kava-lerijos sudėtyje taip pat egzistavo slidininkų-dviratininkų skyriai.

Kaitseliit kavalerijos dalis 1932 m. buvo planuojama naudoti įtraukiant jų personalą į atskirųjų kavalerijos eskadronų formavimą. Tačiau vėlesniais metais *Kaitseliit* kava-lerijos funkcijų padaugėjo. 1934 m. rudenį prasidėjo kavalerijos dalių reorganizacija, iš jų formuojant teritorinius kavalerijos eskadronus arba būrius karo metui. Taip, išnaudojant *Kaitseliit* potencialą, buvo sprendžiamas kavalerijos dalių komplektavi-mo arkliais, kurie būtų treniruoti tokio tipo tarnybai, klausimą. II divizijos apygardoje buvo sudaryti du teritoriniai eskadronai ir 12 būrių. 1935 m. kariuomenė *Kaitseliit* perdavė 550 arklių balnų. Tartu miesto ir Tartu apskrities dalims mokymo procese talkino ten stovėjęs vienintelis Estijos kariuomenės kavalerijos pulkas. 1938 m. Tar-tu apskrities būriams buvo paskirtas bendras vadas. 1935 m. Jervos apskrities visi kavalerijos eskadronai ir būriai mokymams buvo unifikuoti ir sujungti į kavalerijos rinktinėlę (est. *ratsmalevkond*), kuri vėliau buvo pervadinta kavalerijos divizionu⁸⁵.

Mobilizacijos atveju 1938 m. planuota iš šių teritorinių dalių suformuoti šešis ats-kirusius žvalgybinius eskadronus, pėstininkų pulkų kavalerijos būrius ir papildyti kavalerijos pulko padalinius. Atskirieji eskadronai buvo priskirti brigadoms ir turė-

⁸² Kiri Kaitseliidu Peastaabi ülemale, oktoober 1930. *ERA*, 2162-1-12, l. 12.

⁸³ SALO, U. *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks...*, lk 104, 138, lisa 3.

⁸⁴ KALIKORM, O. Op. cit., l. 68.

⁸⁵ 2. diviisi piirkonnas formeerimiseks ettenähtud terr. ratsaüksuste nimestik ja koosseis K.L. ratsaüksuste järele, 1.03.1938. *ERA*, 513-1-49, l. 49; Sõjavägede Ülemjuhataja resolutsioonid Sõjavägede Staabi V osakonna B jaoskonna kavadel, ettepanekutel ja kirjavahetusel. *ERA*, 495-12-454, l. 3; Jooni Tartu maleva eskadroni elust. *Kaitse Kodu*, 1936, Nr. 8, lk 244–245; *Tartumaa malev II. 1938*. Tartu, 1938, lk 15–17; LAANEMETS, M.; VIJAT, R. Op. cit., lk 68.

jo atlikti žvalgybą. Jų sudėtyje buvo štabas, bendrasis būrys, du kavalerijos būriai ir slidininkų-dviratininkų būrys, iš viso 195 vyrai ir 151 arklys. Eskadronų ginkluotėje turėjo būti po šešis lengvuosius kulkosvaidžius⁸⁶.

4.4. *Kaitseliit* artilerija

Kaitseliit artilerijos dalys, be apmokymų funkcijos, buvo naudojamos siekiant greitai papildyti taikos meto kariuomenės baterijas priedangai, o mobilizacijos atveju – paspartinti artilerijos grupių formavimą. *Kaitseliit* artilerijos kūrimas buvo pradėtas 1926 m. Tų pačių metų birželį Taline buvo suformuota artilerijos baterija, kuri jau rudenį dalyvavo manevruose. Šios baterijos buvo motorizuotos, o kariuomenė turėjo tik kavalerijos baterijas. 1928 m. lapkritį buvo suformuota antroji baterija ir sukurtas artilerijos divizionas. 1936 m. šiame divizione buvo jau keturios baterijos (dvi kovinės, viena valdymo ir viena mokomoji), specialistų būrys, vidaus apsaugos būrys ir štabas, iš viso 300 žmonių⁸⁷. Mobilizacijos atveju divizioną ketinta naudoti papildant kariais artilerijos grupę, o 1932 m. jį buvo planuojama naudoti kovai su priešo desantu Talino rajone⁸⁸. 1937 m. sausį artilerijos divizionas buvo performuotas į Talino rinktinės artilerijos pulką, kurio sudėtyje buvo lauko artilerijos divizionas, Vjmsio pakrančių artilerijos (jūrų tvirtovių) divizionas, Surupio divizionas ir atskiroji baterija Naisare. Karo metu pulke būtų likusi tik viena lauko baterija ir keturi vidaus apsaugos būriai⁸⁹.

Be Talino, 1926 m. dvi baterijos buvo suformuotos Narvos rinktinėje (Narvoje ir Vairovoje) bei dvi baterijos Tartu apskrities rinktinėje prie Peipaus ežero (Meksoje ir Repinoje). 1927 m. baterija buvo suformuota Petseriuose, o 1928 m. Viru rinktinėje Jehvyje (miestelis šiaurės rytų Estijoje). Minėtos šešios baterijos buvo skirtos priedangai. Dviejų pabūklų baterijos buvo aprūpintos vokiškais 77 mm pabūklais (M1896 n.A.) arba rusiškais 87 mm pabūklais (M1877/95), kurie kariuomenėje jau nebebuvo naudojami. 1931 m. *Kaitseliit* sudėtyje, pridėjus baterijas Pernu, Valgoje ir Viljandyje, jau buvo 11 baterijų, ginkluotų 12 vokiškų ir 10 rusiškų artilerijos pabūklų⁹⁰.

⁸⁶ Sõjavägede Ülemjuhataja resolutsioonid... ERA, 495-12-454, l. 4; Sõjaaegne koosseis nr 70. Üksik (luure) eskadron, 24.08.1928. ERA, 495-12-332. l. 124–125.

⁸⁷ Suurtükiväe Rügement (rahuaegne organisatsioon). ERA, 2163-2-10, l. 12; K.L. Tallinna Maleva Suurtükiväe divisjon 1926–1936. Tallinn, 1936, lk 11–19; Kuus aastat teel. Kahurväe patareist Kaitseliidu kahurväeni. *Kaitse Kodu*, 1932, Nr. 22, lk 712–713.

⁸⁸ Kaitsevägede Staabi V osakonna õiendus..., 5.10.1930; Kaitsevägede Staabi V osakonna ülema kiri..., 29.02.1932; Kaitsevägede Staabi I osakonna ülema kiri..., 8.06.1932. ERA, 495-12-380, l. 3, 20, 51.

⁸⁹ Kääskiri Kaitseliidu Tallinna Malevale Nr 4, 23.01.1937. ERA, 642-1-129, l. 230–230p; Suurtükiväe Rügement (sõjaaegne organisatsioon). ERA, 2162-2-9, l. 12.

⁹⁰ Õiendus Kaitseliidu ülesannetest..., 5.10.1930; Kaitsevägede Staabi I osakonna ülema kiri..., 8.06.1932. ERA, 495-12-380, l. 2-3, 51; Petseri maleva patarei 5. aastapäevaks. *Kaitse Kodu*, 1932, Nr. 1, lk 26; *Tartumaa malev. I. 1935*. Tartu, 1935, lk 67, 69; *Viru Malev...*, lk 47–48; NÕMM, T. Eesti suurtükivägi 1918–1940.

1932–1935 m. *Kaitseliit* mokymams buvo suformuotos dvi naujos baterijos ir sukurti dar trys divizionai (kiekvienas su dviem kovinėmis baterijomis). 1932–1933 m. Rakverėje sukurtas divizionas jau 1934 m. dalyvavo Nėručio manevruose su viena arklių traukiama baterija, o antra – motorizuotąja. 1933 m. atskiroji sunkiosios artilerijos baterija buvo sukurta Jervos rinktinėje (Tapos mieste), dar viena baterija – Paidės mieste⁹¹. 1933 m. baterija, o kitais metais jau divizionas buvo suformuotas Tartu. 1934 m. baterijos buvo kuriamos ir Peltsamo mieste (Sakala rinktinėje) bei Saremos saloje, o 1935 m. dvi Sakala rinktinės baterijos buvo sujungtos į divizioną⁹².

1934 m. *Kaitseliit* sudėtyje būta trijų tipų baterijų: priedangos baterijos, mokomosios baterijos su *Kaitseliit* materialiaja dalimi ir mokomosios baterijos, neturėjusios *Kaitseliit* materialiosios dalies ir ginkluotės. Pastarąsias sudarė tik būriai, kurie mokėsi ir trenoravosi vadovaujami kariuomenės instruktorių ir buvo aprūpinami kariuomenės⁹³. 1937 m., kai 77 mm ir 87 mm pabūklai buvo parduoti Ispanijai, baterijos buvo perginkluotos kariuomenės pabūklais. 1937 m. *Kaitseliit* gavo 22 lauko pabūklus: dešimt rusiškų 76 mm M1902, du prancūziškus 76 mm M1897, dešimt angliškių 84 mm M1903 ir dvi angliškas 114 mm lengvasias haubicas⁹⁴.

1937 m. sausį šalies Ginkluotųjų pajėgų štabe buvo sudarytas *Kaitseliit* artilerijos dalių vystymo planas. Tuo metu *Kaitseliit* sudėtyje būta 19 baterijų po du pabūklus kiekvienoje, iš kurių 11 disponavo pabūklais, perduotais *Kaitseliit*. Pagal planą ketinta iš pradžių suformuoti dvi baterijas, ginkluotas 84 mm pabūklais, o toliau kurti dar 23 baterijas su įvairia ginkluote, gauta iš kariuomenės artilerijos. Baterijos turėjo būti formuojamos ten, kur būta kariuomenės artilerijos grupių arba kur mobilizacijos atveju jos turėjo būti sudaromos. Iš viso planuota, kad ateityje *Kaitseliit* turės 44 artilerijos baterijas. Taigi kiekvienai iš 13 karo meto artilerijos grupių turėjo būti sudarytos trys *Kaitseliit* baterijos⁹⁵, be to, dar po dvi baterijas Peipaus pakrančių gynybos batalionui ir Saremos pulkui⁹⁶. Iki 1939 m. visų šių baterijų suformuoti nebuvo spėta. Tartu apskrities rinktinėje 1937 m. buvo sudarytos baterija Ahjoje, Valgos rinktinėje – Tervejoje⁹⁷. Pabūklų kiekis *Kaitseliit* pasikeitė nesmarkiai: 1939 m. rugsėjo mėn. ji buvo

Relvastus ja ülesehitus. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2004 /4*. Tallinn, 2005, lk 110–111; PUNGA, O. Suurtükiväeüksused *Kaitseliidus*. *Kaitse Kodu*, 1998, Nr. 2, lk 42; *Kaitseliidu Sakala malev...*, lk 47.

⁹¹ *Viru Malev...*, lk 47–48, 62–64; LAANEMETS, M., VILJAT, R. Op. cit., lk 61; *Kaitseliidu Paide patarei*. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 6, lk 186.

⁹² *Tartu Malev 1924–1934*. Tartu, 1934, lk 61–62; *Jõgevamaa Kaitseliidu raamat...*, lk 105; *Kaitseliidu Sakala malev...*, lk 23–24, 46–47.

⁹³ KALIKORM, O. Op. cit., l. 68; PUNGA, O. *Suurtükiväeüksused...*, lk 43.

⁹⁴ NÕMM, T. *Eesti suurtükivägi 1918–1940...*, lk 110–112.

⁹⁵ Estijos kariuomenėje nuo 1928 m. buvo planuojama mobilizacijos atveju suformuoti 12 lengvosios ir 6 sunkiosios artilerijos grupes. 1935–1938 m. planuota sudaryti 10 lengvosios ir 4 sunkiosios artilerijos grupes. Visos jos turėjo turėti tris baterijas, tačiau lengvosios artilerijos grupėse baterijos turėjo turėti keturis pabūklus, o sunkiosios – du.

⁹⁶ *Kaitseliidu suurtükiväe üksuste moodustamise ja nende materjalosaga varustamise kava*, 15.01.1937. *ERA*, 495-12-433, l. 28–37.

⁹⁷ *Tartumaa malev. II*. 1938..., lk 14.

aprūpinta 24 pabūklais: aštuoniais rusiškais 76 mm, diviem prancūziškais 76 mm ir 14 angliškų 84 mm⁹⁸.

1938 m. antroje pusėje Narvoje ir Narvoje Jeesū buvo įsteigtos dvi stacionarios baterijos su 14 sunkiųjų pabūklų (keturiomis 229 mm M1877 mortyromis ir dešimt 152 mm M1877 pabūklų). Šiems pabūklams Narvoje buvo įrengtas gelžbetoninis, o Narvoje Jeesū – medinis pagrindas. 1939 m. liepą Narvoje buvo parengtos keturios stacionarios baterijos. Jų įgulos priedangai arba mobilizacijos atveju turėjo būti komplektuojamos iš kaitselių ir suformuoti artilerijos grupė⁹⁹.

4.5. Motomechanizuoti daliniai

206

Estijos kariuomenės pėstininkų ir kavalerijos daliniuose iki 1939 m. nebuvo motorizuotų padalinių, tai buvo atskiri daliniai. Motomechanizuoti, arba mišrūs, daliniai galėjo būti formuojami karo atveju tam naudojant *Kaitseliit* techniką. Kariniuose mokymuose ir manevruose XX a. 4-ajame dešimtmetyje buvo bandomi įvairūs *Kaitseliit* pagrindu suformuoti motomechanizuoti padaliniai. 1927 m. Talino rinktinė gavo du Talino arsenale pagamintus šarvuotus automobilius, iš kurių buvo suformuotas būrys. 1934 m. būriui priklausė 23 kaitselitai¹⁰⁰. Motorizuoti padaliniai buvo suformuoti ir kai kuriose kitose kaitselių rinktinėse.

Nuo 1924 m. Talino rinktinėje buvo atskiras raitelių eskadronas, o 1935 m. suformuotas slidininkų-dviratininkų eskadronas ir motociklininkų būrys. 1936 m. minėti daliniai buvo reorganizuoti į lengvąjį divizioną. 1939 m. jame buvo keturi (raitelių, slidininkų-dviratininkų, motociklininkų ir automobilių) eskadronai ir ryšių komanda, iš viso 410 kaitselių. Sustiprintas divizionas 1938 m. dalyvavo kariuomenės manevruose Raplos rajone. Be motorizuotų dviratininkų būrių ir motociklininkų, divizionate buvo šarvuočių būrys, motorizuotų šaulių ir štabo būriai, ryšių komanda, iš viso 182 kaitselitai, trys šarvuočiai, 40 motociklų, 25 dviračiai, penki legvieji automobiliai, aštuoni sunkvežimiai ir penkios radijo stotys¹⁰¹.

⁹⁸ NÕMM, T. Eesti suurtükivägi 1918–1940..., lk 110–112.

⁹⁹ SALO, U. *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks...*, lk 17; NÕMM, T. Eesti suurtükivägi 1918–1940..., lk 176–177. Anksčiau Narvoje stovėjo tik 1 baterija, ginkluota 229 mm mortyromis.

¹⁰⁰ Tallinna maleva üksik soomusauto rühm 5-da aasta lävel. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 6, lk 194–195.

¹⁰¹ SIMMO, G. *Omakaitse Tallinna Maleva tegevus Kaitseliidu likvideerimisest 1940. a suvel kuni 1. jaan. 1942.* Tallinn, 1943, lk 4–5; KARU, M. Kaitseliidu Tallinna maleva Kergedivisjonii mootorratturid 1935–1940. *Kaitse Kodu*, 2000 juuni, lk 22–23; *Päevaleht*, 27.02.1939; ONNI, H. Kõvendatud Üksik Kergedivisjon Rapla sügismanöövrel 07.-10. oktoobrini 1938. a. ja järelidusi ning õpiseid sellest. *Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 22, lk 771–772.

4.6. Priešlėktuvinė gynyba

Karo atvejui egzistavo priešlėktuvinės gynybos būriai ir skyriai bei karinių apygardų oro erdvės stebėjimo būriai¹⁰². Dalis jų buvo sukomplektuota iš *Kaitseliit* narių. Priešlėktuvinės gynybos oro erdvės stebėjimo tinklas buvo pradėtas kurti XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje, o 1934 m. imta rengti stebėtojų mokymus, taip pat ir kaitselitams. 1939 m. karinės apygardos turėjo parengtus oro erdvės stebėjimo būrius, kurie pagal įsakymą pavojaus signalo atveju turėjo suformuoti oro erdvės stebėjimo postus ir centrinius postus. Šalies viduje šie postai buvo daugiausia komplektuojami iš kaitselitų. Centriniai postai veikė *Kaitseliit* rinktinių štabuose. Oro erdvės stebėjimo tinklas Estijoje funkcionavo Žiemos karo tarp Suomijos ir SSRS metu¹⁰³.

Priešlėktuvinės gynybos kulkosvaizdžių baterijos buvo sukurtos keliose rinktinėse. Šiuo atveju buvo atsižvelgiama į strateginį rajonų išsidėstymą. 1932 m. Jehvio mieste buvo suformuotos dvi priešlėktuvinės gynybos baterijos. Prie jų buvo sukurtas ir priešdujinės apsaugos būrys. 1939 m. Viru rinktinėje būta trijų priešlėktuvinės gynybos būrių: Jehvyje, skalūninės pramonės turtingoje Kohtla Jervėje ir Kivielyje¹⁰⁴. *Kaitseliit* kuopa Tapoje, Viru rinktinėje, pagal priešlėktuvinės apsaugos planus, turėjo pasirūpinti Tapa miesto, geležinkelio stoties ir tenykščių kareivinių apsauga nuo oro antskrydžių. Šioje kuopoje veikė priešlėktuvinės gynybos baterija (du būriai), vidaus gynybos būrys ir priešdujinės apsaugos būrys¹⁰⁵. Tartu rinktinėje priešlėktuvinės gynybos baterija priklausė sunkiųjų kulkosvaizdžių kuopai. 1935 m. Tartu priešdujinės apsaugos kuopa buvo performuota į batalioną¹⁰⁶.

4.7. Jūrų kaitselitai

Pakrančių apsaugai buvo reikalingi jūrų kaitselitai, nes Estijos jūrų siena labai ilga. Apie būtinybę pakrančių gynybai panaudoti kaitselitus 1929 m. *Kaiste Kodu* žurnale rašė K. Antonas. Bet organizuoti jūrų kaistelitus Vyriausiasis *Kaitseliit* ir Jūrų pajėgų štabai ėmėsi tik 1933 m., kaip pavyzdį pasitelkdami Suomijos paramilitarinę jūrininkų struktūrą. Jūrų kaitselitų užduotys buvo apsaugos tarnyba (patruliavimas), stebėjimas ir žvalgyba pakrantėje, uostų gynyba ir pagalba pakrančių daliniams kovojant su priešo desantais, tarnyba ryšių punktuose, minavimo bei tralavimo darbai, prekybi-

¹⁰² SALO, U. *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks...*, lisa 3.

¹⁰³ RAUDVASSAR, M. Õhuvaatlusvõrgustik Eesti õhukaitses. Mõõtmel ja märgatavus. *Eesti sõjaajaloo aastaraamat*, 2012, Nr. 2 (8): *Sõjaväe ja tsiviilelanike suhted*, lk 97–112.

¹⁰⁴ *Viru Malev...*, lk 47.

¹⁰⁵ I diviisi ülema kiri sõjaministrile, 14.05.1940. *ERA*, 498-13-710, l. 49; LAANEMETS, M.; VILJAT, R. Op. cit., lk 50.

¹⁰⁶ Tartu malev 11. taassünnipäeval. *Kaiste Kodu*, 1935, Nr. 22, lk 759–760.

nių laivų konvojavimas, tarnyba pakrančių apsaugos baterijose¹⁰⁷. Jau 1932–1933 m. buvo sukurti pirmieji smulkūs jūrų kaitselitų padaliniai, nors aktyvi veikla formuojant jūrinių kaitselitų struktūrą buvo pradėta 1933–1934 m. žiemą, ir jau pavasarį prasi-dėjo mokymai, talkinant karinio jūrų laivyno laivams. 1934 m. *Kaitseliit* dienose Taline jau dalyvavo ir jūrų kaitselitai¹⁰⁸. Dėl šios naujai įkurtos struktūros buvo galima padidinti kovinį pasirengimą ir karinių jūrų pajėgų pasipriešinimą mobilizacijos metu. Iki 1939 m. buvo atlikti šie darbai¹⁰⁹: a) 1936 m. jūrų tvirtovėms suformuoti padaliniai trims rezervinėms pakrančių artilerijos baterijoms ir papildymas trimis veikusios ba-terijoms; b) parengti kadrai jūrų ryšių postams karo atvejui ir patrulinėms valtimis; c) Talino įtvirtintam rajonui sukurti patrulinių valčių padaliniai; d) rezerviniams Peipsi flotilės laivams suformuotos įgulos.

Pagrindinė jūrų kaitselitų dalis anksčiau nebuvo įgijusi karinio jūrinio parengimo, to-dėl jiems buvo organizuoti būtini mokymai.

208

Pakrantėje buvusiose rinktinėse buvo įkurti jūriniai rajonai, pvz., Harju rinktinėje – trys rajonai. Kiekviename rajone buvo du trys atskiri jūriniai būriai, o Loksa, kur buvo laivy-no bazė, būta ir jūrų diviziono, analogiškai jūrų divizionas veikė ir Hapsalu. Stipriausias jūrų kaitselitų pajėgumas buvo Taline, čia veikė uosto (est. *Sadama*) rinktinėlė, kurioje buvo keturi divizionai: du žvalgybinių valčių, tralerių divizionas (du tralerių būriai ir kovos su povandeniniais laivais būrys) ir ypatingasis (sprogdintojų) divizionas. Karo atveju turėjo likti trijų atskirų būrių rinktinėlė¹¹⁰. Mokymams kaitselitai naudojo kari-nio jūrų laivyno laivus, patys galėjo įsigyti tik patruliavimo valtis. Iš pakrančių bateri-jų ir kaitselitų suformuoti padaliniai nuo karo pradžios turėjo gintis vieną dvi dienas iki mobilizuoto rezervo atvykimo. *Kaitseliit* į pakrančių baterijas galėjo skirti 295 savo kovotojus. Vietovėse, kur būta pakrančių gynybos baterijų, stokota parengtų jaunų kaitselitų, todėl teko skirti vyresnius (per 27 metų) vyrus arba skirti kaitselitus iš Tali-no. Užnugario apsaugai buvo suformuoti būriai iš kaitselitų, vyresnių kaip 42 metai¹¹¹. 1937 m. buvo suformuotas jūrinės tvirtovės kaitselitų divizionas Vijmsyje, kur buvo trys artilerijos baterijos. Divizioną iš dviejų baterijų įkūrė Surupyje, o atskirą bateriją Naisare. 1937 m. sausį buvo suformuotas Talino rinktinės *Kaitseliit* artilerijos pulkas.

¹⁰⁷ ANTON, K. Kaitseliidu osa rannakaitses. *Kaitse Kodu*, 1929, Nr. 20/21, lk 494–496; KLAAR, J. Merele! Merekaitseliidu organiseerimise vajadusest. *Kaitse Kodu*, 1933, Nr. 9, lk 249–250; KALIKORM, O. Op. cit., lk 118.

¹⁰⁸ Harju maleva taassunnist 10 aastat. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 21, lk 728; KLAAR, J. Ülevaade k/l. mereüksuste tegevusest ja selle organiseerimise tööst. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 21, lk 737–739.

¹⁰⁹ Merejõudude juhataja kiri Sõjavägede Staabi ülemale ja selle lisa, 30.05.1939. *ERA*. 642-1-300. l. 1–4, 8–29.

¹¹⁰ KL Harju maleva organisatsiooni skeem. *ERA*, 2163-2-8, l. 12; Tallinna Maleva organisatsiooni rahuaegne skeem. *Sadama malevkond*. *ERA*, 2163-2-10, l. 8; Tallinna Maleva organisatsiooni sõjaaegne skeem. *Sadama malevkond*. *ERA*, 2163-2-9, l. 8.

¹¹¹ Kaitsevägede Saabi ülema kiri Kaitseliidu ülemale, 9.06.1936; Kaitseliidu ülema ettekanne sõjavägede ülemjuhatajale 22.12.1936 ja lisad (tabelid); Kaitseliidu Peastaabi ülema kiri Kaitsevägede Staabi V osakonna ülemale, 29.05.1936. *ERA*, 495-12-433, l. 10–17.

Svarbus vaidmuo jūrų kaitselitams teko jūrų ryšių tarnyboje. Karinių jūrų pajėgų vadovybė 1935 m. planavo naudodama kaitselitus karo atveju suformuoti jūros stebėjimui, ryšiams ir uostų gynybai šešias jūrų ryšių valdybas, 36 jūrų ryšių postus, tris patrulinių valčių būrius, aštuonis tralerių ir minininkų būrius, gynybos prieš povandeninius laivus būrį ir keturis sprogdintojų būrius, kurių sudėtyje būtų iš viso 904 puskarininkiai ir jūreiviai.

Planuota įsigyti keturis mažus laivus kovai su povandeniniais laivais, 103 motorines valtis, 38 tralerius ir minavimo-tralavimo valtis. Minėti planai buvo nerealūs, todėl pirmiausia jūrų kaitselitų dėka planuota sukomplektuoti jūrų ryšių rajonų valdybas ir jūrų ryšių postus¹¹².

Greta jūrinių kaitselitų dalinių kūrėsi ir vidinių vandenų kaitselitų padaliniai. Jų užduotis buvo rengti rezervistus Peipaus flotilės divizionui ir formuoti būrius ryšiams, žvalgybai ir stebėjimui palei Peipaus, Lemio ir Pskovo ežerų pakrantę. 1934 m. Tartu miesto rinktinėje buvo suformuotas Emajegis (est. *Emajõgi*) upės divizionas. Peipaus ežero pakrantėje Tartu apskrities rinktinėje buvo įsteigtas vidinių vandenų rajonas, padalintas į du divizionus – šiaurinį ir pietinį¹¹³.

5. Karinis rengimas ir aprūpinimas

5.1. Kariniai mokymai

Mokymo srityje *Kaitseliit* veikė aktyviai, rengė įvairius vadų bei specialiuosius kursus, stovyklas, itin daug dėmesio skyrė šaudymo pratyboms ir kūno kultūrai. Kovinės treniruotės ir taktiniai mokymai buvo organizuojami tiek mažiausiems kaitselitų struktūriniais elementams (skyriams, būriams, kuopoms), tiek didžiausiems (batalionams ir pulkams). Didžiausiuose mokymuose-manevruose, be pėstininkų, dalyvaudavo kavalerijos, artilerijos, ryšių ir kitos dalys. Beveik kiekvieną rudenį *Kaitseliit* dalims buvo organizuojami didieji manevrai. Paprastai jie būdavo rengiami spalį, kai jau būdavo nuimtas derlius ir ūkininkams likdavo daugiau laisvo laiko. Manevrams vadovaudavo *Kaitseliit* Vyriausiasis štabas.

Manevrus rengdavo skirtingose Estijos regionuose. Paprastai juose dalyvaudavo du mokymams suformuoti pulkai iš vietinių ir kaimyninių rinktinių. 1926–1930 m. manevrų mastai buvo menkesni, juose dalyvaudavo sustiprinti batalionai. Pagal scena-

¹¹² Merejõudude juhataja kiri Kaitsevāgede ūlemjuhatajale koos lisadega, 18.03.1935; Kaitsevāgede Staabi ūlema II abi õiendus 26.04.1935; Kaitsevāgede Staabi ūlema k.t. kiri Kaitsevāgede ūlemjuhatajale, 29.06.1935. *ERA*, 495-12-421, l. 11–26.

¹¹³ Kaitsevāgede Staabi ūlema kiri Kaitseiliidu ūlemale, 20.02.1936. *ERA*, 495-12-421, l. 67–68; *Tartumaa malev. II. 1938...*, lk 17; Tartu malev 11. taassunnipäeval. *Kaitse Kodu*, 1935, Nr. 22, lk 759–760.

rijų, iš pradžių puldavo viena pusė, kita pusė vykdavo kontrpuolimą, buvo imituojami įvairūs veiksmai: kovinis žygis, žvalgyba, puolimas, gynyba ir atsitraukimas. Apie partizaninės veiklos imitavimą duomenų nėra.

Ankstesniais metais mokymai ir manevrai buvo organizuojami atskirai beveik kiekvienoje rinktinėje, bet patys didžiausi manevrai 1926 m. vyko Talino apylinkėse ir Harju apskrityje. Nuo 1929 m. dideli manevrai vyko įvairiose Estijos apskrityse: 1929 m. Nėručio pilies apylinkėse (Viru apskritis), 1930 m. Tiūrio miesto apylinkėse Vidurio Estijoje (Jervos apskritis), 1931 m. prie Arukiūlos (Harju apskritis), 1932 m. Abja–Halliste rajone (Pernu ir Viljandžio apskritys), 1933 m. prie Antslos miesto (Veru apskritis). Manevrų prie Talino ir Harju apskrityje metu buvo rengiamasi sostinės gynybai, 1931 m. imituotas išsilaipinusio jūrų desanto atrėmimas. 1929 m. Nėručio manevrų metu buvo imituojamas sukilimo šalies viduje malšinimas (5 lentelė).

Didžiausi manevrai buvo surengti 1934 m. Nėrutyje, o 1936 m. Sakala manevruose (Eisu, Viljandžio apskr., rajone) dalyvavo 4,2–4,3 tūkst. kaitselių. Juose dalyvavo sustiprinti pulkai ir daug artilerijos (Nėrutyje – dešimt baterijų). Pulkų sudėtyje buvo žvalgybos, ryšių, priešdujinės apsaugos ir motorizuoti padaliniai. Nėrutyje vykusiuose manevruose iš Šiaurės Estijos rinkinių dalyvavo vidutiniškai 86 % jų sudėties, o iš Narvos rinkinės – beveik 100 % kaitselių. Sakala surengtuose manevruose dalims ir ginkluotei transportuoti buvo naudojamas siaurasis geležinkelis, kuriuo gabenta net 14 ešelonų (288 vagonai ir platformos). Be to, buvo naudojami įprasti keleiviniai traukiniai ir automobiliai¹¹⁴.

5 lentelė. Pagrindiniai *Kaitseleit* manevrai 1926–1936 m.

Metai, laikotarpis	Vieta, apskritis	Pajėgos, iš kokių rinkinių	Tikslas ir veikla
1926 m. rugsėjo 5 d. Spalio 9–10 d.	Iru (prie Talino) Keila (Harju apskritis)	1 200 kaitselių, Talino ir Harju rinkinės 1 500 kaitselių, Talino, Harju ir Lanes rinkinės	Talino gynyba nuo desanto
1927 m. spalio 15–16 d.	Iru (prie Kirepi, Tartu apskritis)	410 kaitselių Tartu apskrities rinkinės du batalionai	-
1928 m. ruduo	Sauė (Harju apskritis)	Bataliono lygio mokymai	-
1929 m. spalio 19–20 d.	Nėrutis (Viru apskritis)	1,5 tūkst. kaitselių, Viru, Jervos, Harju ir Narvos m. rinkinės, sustiprinti batalionai	Maištininkų puolimo stabdymas

¹¹⁴ Neeruti sügismanööver 6. ja 7. oktoobril. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 19, lk 563–567; Sakala manööver. Ülevaade manöövrast. *Kaitse Kodu*, 1936, Nr. 21, lk 753–754, 758.

Metai, laikotarpis	Vieta, apskritis	Pajėgos, iš kokių rinktinių	Tikslas ir veikla
1930 m. spalio 11–12 d.	Tiūris (Jervos apskritis)	Jervos batalionas (5 kuopos iš Jervos ir Harju rinktinių, kavalerijos eskadronas), Sakala batalionas (4 kuopos iš Sakala ir Pernu rinktinių, artilerijos baterija, kavalerijos eskadronas)	Upių brastų puolimas ir gynyba
1931 m. rugsėjo 26–27 d.	Arukiūla (Harju apskritis)	1 000 kaitselitų, iš Harju rinktinės 3 batalionai, artilerijos baterija, 2 šarvuoti automobiliai; 9-asis pulkas iš Talino ir Harju rinktinės: 3 batalionai, artilerijos baterija ir 2 šarvuoti automobiliai	Talino gynyba nuo desantininkų
1932 m. spalio 1–2 d.	Abja-Halliste (Pernu ir Viljandžio apskritys)	6-asis pulkas iš Pernu apskrities ir Pernu miesto rinktinių, Valgos rinktinės artilerijos baterija; Sakala pulkas iš Sakala ir Valgos apskričių, Viljandžio artilerijos baterija	Upių perėjų puolimas ir gynyba
1933 m. rugsėjo 30 d. – spalio 1 d.	Antsla (Veru apskritis)	Veru pulkas (4 batalionai iš Veru, Petserių ir Valgos rinktinių), Tartu pulkas (3 batalionai iš Tartu ir Valgos rinktinių) ir aviacija. Pulkuose dar dvi artilerijos baterijos, žvalgybos eskadronas, dviratininkų kuopa	Puolimas ir gynyba
1934 m. spalio 5–7 d.	Nėrutis (Viru apskritis)	4 300 kaitselitų, Talino pulkas (4 batalionai ir 2 artilerijos divizionai iš Talino, Jarvos, Harju ir Lanės rinktinių, šarvuotų atomobilių būrys ir motorizuotasis būrys); Viru pulkas (3 batalionai ir 2 artilerijos divizionai iš Viru ir Narvos rinktinių, motorizuotoji kuopa), aviacijos daliniai	Talino pulko puolimas į Rakvere pusę
1936 m. spalio 2–4 d.	Eisu (Sakala manevrai, Viljandžio apskritis)	4 225 kaitselitai ir 242 <i>Naiskodukaitse</i> nariai, Sakala pulkas (4 batalionai, 3 artilerijos baterijos); Harju pulkas (4 batalionai, 4 artilerijos baterijos)	Puolimas ir gynyba

Šaltiniai: VISKEL, E. Pealina maleva juubelpäevaks. *Kaitse Kodu*, 1929, Nr. 45, lk 1191; Neeruti lahing. *Kaitse Kodu*, 1929, Nr. 1150–1151; Tūri manööver 11. ja 12. oktoobril 1930. a. *Kaitse Kodu*, 1930, Nr. 43/44, lk 1149–1153; Aruküla manööver 26. ja 27. septembril. *Kaitse Kodu*, 1931, Nr. 40/41, lk 907–911; Abja-Halliste sõda. *Kaitse Kodu*, 1932, Nr. 19, lk 621–625; BALDER, A. Antsla sügismanööver. *Kaitse Kodu*, 1933, Nr. 19, lk 557–562; Neeruti sügismanööver 6. ja 7. oktoobril. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 19, lk 563–567; Neeruti sügismanööver 6. ja 7. oktoobril. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 19, lk 563–567; Sakala manööver. Ülevaade manöövrast. *Kaitse Kodu*, 1936, Nr. 21, lk 753–754, 758.

1937–1938 m. didieji manevrai atskirai *Kaitseliit* organizacijai rengiami nebuvo, tačiau organizacijos dalys dalyvaudavo kariuomenės manevruose. 1937 m. rugsėjį *Kaitseliit* nariai dalyvavo II divizijos rudens manevruose Veru apskrityje ir Harju karinės apygardos manevruose. Pastaruosiuose, vykusiuose prie Kolgos įlankos, *Kaitseliit* nariai gynė pakrantę nuo eventualaus TSRS desanto. Prieš desantininkų pajėgas buvo naudojamas motomechanizuotas padalinys, kurio sudėtyje buvo ir *Kaitseliit* dalių. 1938 m. vasarį Tartu apskrities dalys dalyvavo II divizijos žiemos manevruose, imitavo Peipaus ir Lemio ežerų pakrantės gynybą. Tų pačių metų spalį *Kaitseliit* nariai dalyvavo plataus masto III divizijos rudens manevruose prie Raplos. Juose dalyvavo iš viso 4 tūkst. žmonių, įskaitant ir *Kaitseliit* dalis: pėstininkų batalioną, lauko artilerijos divizioną, lengvąjį motorizuotąjį divizioną bei šarvuočių būrį iš Talino ir Harju apskrities, artilerijos bateriją, šaulių kuopą bei kavalerijos būrį iš Pernu miesto ir Pernu apskrities rinktinių¹¹⁵.

212

Kaitseliit dalys taip pat imitavo karinius veiksmus jūrų desanto atveju bei priešdesantinę gynybą. 1933 m. birželio 17–18 d. ties Saremos salos pakrante jos surengė desanto operaciją. Susitelkusios Saremos rinktinės dalys buvo gavusios pavojaus signalą ir gynė pakrantę nuo desanto, o desanto batalionas iš Lanės ir Talino rinktinių dalių (4 kuopos, artilerijos baterija) imitavo desantininkus. Šiai operacijai buvo naudojami karinio jūrų laivyno laivai bei – oro erdvei stebėti – karo aviacija¹¹⁶. 1939 m. rugsėjį–spalį buvo suplanuota rengti *Kaitseliit* rudens manevrus prie Elvos miesto Tartu apskrityje, bet dėl tų metų rugsėjį susiklosčiusių aplinkybių – kilusio Antrojo pasaulinio karo – šie manevrai buvo atšaukti. Juose turėjo dalyvauti beveik visų Estijos sausumos rinktinių dalys¹¹⁷.

Siekdamas sustiprinti kovinę parengtį, nuo 1937 m. Vyriausiasis štabas rengė šaulių dalių kovinės parengties stiprinimo rungtynes bei patruliavimo rungtynes. Tokios rungtynės vykdavo tiek rinktinėlių ir rinktinių, tiek ir visos šalies lygiu. Pirmosios visos Estijos skyrių kovinės parengties bei patruliavimo rungtynės įvyko Taline 1937 m. lapkritį. Skyriai rungėsi dėl atskirų veikimo elementų puolant, taip pat buvo surengti koviniai šaudymai. Visi komandoje dalyvavę *Kaitseliit* nariai (mažiausiai 6 vyrai) turėjo priklausyti realiam skyriui. Patrulio rungtynių tikslas buvo patruliavimo ir žvalgybos veiksmų ugdymas, įskaitant orientavimosi ir judėjimo vietovėje bei pranešimų ir kartoschemų rengimo apie vietovę ugdymą. Vieną patrulį sudarė keturi vyrai. 1938 m. rudenį buvo surengtos analogiškos rungtynės¹¹⁸.

Itin svarbiais buvo laikomi šaudymo mokymai, *Kaitseliit* narių pasiekimai šioje srityje gerėjo kasmet. Kiekvienų metų rudenį būdavo rengiamos meistriškumo ir kovinio šaudymo rungtynės, taip pat varžytuvės tarp kaitselitų ir kariuomenės. *Kaitseliit* šaudy-

¹¹⁵ SALO, U. *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks...*, lk 179–181.

¹¹⁶ Saaremaa dessantoperatsioon 17. ja 18. juunil 1933. a. *Kaitse Kodu*, 1933, Nr. 13. lk 397–399.

¹¹⁷ *Kaitseliidu Elva manööver 1939. a.* Tallinn, 1939.

¹¹⁸ BALDER, A. Kaitseliidu jaolahinguväljaõppe- ja patrullivõistlused. *Kaitse Kodu*, 1937, Nr. 22, lk 696–697; *Tartumaa Maleva Teataja*, Nr. 17/18, 24. septembril 1938, lk 201–202.

mo taurės varžybose 1930 m. dalyvavo 27 % organizacijos narių, o 1935 m. jau 97,5 % (29 870). Dalyvauti šaudymo rungtyne būdavo kviečiami ir kitų šalių (Suomijos ir Latvijos) paramilitarinių organizacijų nariai, kurie dalyvaudavo tarptautinėse varžybose. *Kaitseliit* šauliai sėkmingai pasirodydavo pasaulio taurės šaudymo varžybose. 1937 m. Helsinkyje (Suomija) ir 1939 m. Liucernoje (Šveicarija) Estijos šauliai laimėjo komandines varžybas¹¹⁹. Daug dėmesio buvo skiriama ir kavalerijos parengimui bei žirgų sportui. Didelį vaidmenį *Kaitseliit* suvaidino ir vystant Estijoje slidinėjimo sportą: organizacijos nariai 1927 m. pradėjo propaguoti šį sportą ir rengti slidinėjimo instruktorius, o nuo 1934–1935 m. vietose rengdavo slidžių gamybos kursus¹²⁰.

Svarbus įvykis buvo *Kaitseliit* dienos, kurios 1926–1929 m. būdavo rengiamos kasmet, o vėliau vykdavo nereguliariai (1929 m., 1935 m. ir 1938 m. vasarą Taline). Į šio įvykio programą būdavo įtraukiamos šaudymo, karinės ir sporto varžybos, kovinių veiksmų demonstravimas, paradas. Tai buvo *Kaitseliit* jėgos ir patriotizmo manifestacijos. 1935 m. birželio 20–23 d. *Kaitseliit* dienose dalyvavo 16 tūkst. *Kaitseliit*, *Naiskodukaitse*, *Noored Kotkad* ir *Kodutütred* narių¹²¹.

5.2. Partizaninė karyba

Kaitseliit organizacija buvo traktuojama kaip bazė partizanų būriams formuotis. Organizacijos nariai gerai pažino lokalias vietas ir sąlygas, todėl jie buvo laikomi tuo žmonių kontingentu, kuris galėtų gerai atlikti partizanines funkcijas. Pagal kpt. O. Kalikormą, partizanų dalims pasienyje arba fronto užnugaryje organizuoti ir jų veiksmams vadovauti turėjo vietiniai ginkluotųjų pajėgų viršininkai. *Kaitseliit* turėjo būti pasirengęs partizaniniam veikimui, ypač pasienio rinktinėse¹²².

Estijos Generalinio štabo arba Gynybos pajėgų štabo karinio planavimo dokumentuose labai mažai informacijos apie partizaninės veiklos planavimą. Tik 1930 m. I divizijos gynybos plane buvo numatyta, jog tuo atveju, kai divizijos daliniai dešiniajame sparne (prie Vasknarvos) trauktųsi nuo Narvos upės krantų, prieš užnugaryje būtina palikti lengvuosius *Kaitseliit* būrius partizaninei veiklai¹²³. Šis pelkėtas ir miškingas rajonas tokiai veiklai itin tiko. 1932 m. pagal *Kaitseliit* priedangos pajėgų reorganizavimo planą, buvo numatyta prie Ijzaku priedangos bataliono Vasknarvos, Lohuzuu, Ijzaku ir Permiskiūlos, Kuremėjos rajonuose suformuoti du partizanų būrius (iki 15 vyrų). II divizijos gynybos rajone (pietvakarinėje Estijoje) 1932 m. balandį buvo planuojama

¹¹⁹ Kaitseliidu 1934/35. a. tegevuse aruanne. *Kaitse Kodu*, 1936, Nr. 15, lk 546.

¹²⁰ Kaitseliidu õppetevuse radadelt. *Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 20/21, lk 696.

¹²¹ Kaitseliidu 1934/35. a. tegevuse aruanne. *Kaitse Kodu*, 1936, Nr. 15, lk 531–533; Kaitseliidu õppetevuse radadelt. *Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 20/21, lk 695.

¹²² KALIKORM, O. Op. cit., l. 124.

¹²³ 1. diviisi kaitsepiirkonna kaitseplaani, 1930. *ERA*, 495-12-56, l. 6–7.

sukurti partizanų būrius prie Vastselijnos priedangos bataliono¹²⁴. Tačiau nei Ijzaku, nei Vastselijnos batalionai nebuvo suformuoti. 4-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje Estijos gynyba buvo planuojama pasienyje, todėl planuose informacijos apie partizaninę veiklą nėra. Kariniuose žurnaluose taip pat reta specialių straipsnių, skirtų partizaninei veiklai, ten buvo pateikti vos keli pavyzdžiai iš Išsivadavimo karo laikų.

5.3. *Kaitseliit* ginkluotė

214

Nuo 1925 m. *Kaitseliit* nariai buvo ginkluoti japoniškais 6,5 mm *Arisaka* šautuvais ir karabinais, daugiausia 1905 m. gamybos modelio. Mažesniu kiekiu jie disponavo rusiškais šautuvais. Japoniškų šautuvų vamzdžių kanalai buvo susidėvėję, todėl juos galiausiai buvo nuspręsta pakeisti į angliško 7,7 mm šautuvo amunicijai tinkančius. 24,3 tūkst. *Arisaka* M1905 6,5 mm šautuvų ir karabinų 1930–1934 m. arsenale buvo perdaryta. Ši ginkluotė buvo žymima KL.303, o kartais ją vadindavo tiesiog „*Kaitseliit* šautuvais“¹²⁵.

1934 m. japoniškais šautuvais buvo apginkluota vienuolika rinktinių. Karo metu šiuos šautuvus norėta naudoti apginkluojant *Kaitseliit* narius apsaugos ir užnugario tarnybose. Rinktinės, buvusios prie rytinės sienos, buvo apginkluotos rusiškais 7,62 mm šautuvais. 1933 m. kariuomenė perdavė *Kaitseliit* 8 230 rusiškų *Mosino* šautuvų (M1891). Dalis *Kaitseliit* narių taip pat buvo apginkluota įvairiais kavalerijos šautuvais. Rusiški šautuvai buvo pamažu modernizuojami arsenale, 4 025 iš jų buvo perdirbti, įdedant trumpesnius vamzdžius, pastaroji ginkluotė buvo žymima KL.300. 1932–1939 m. arsenale *Kaitseliit* poreikiams iš paprastų į snaiperių ginklus buvo perdaryti 685 rusiški ir angliški šautuvai¹²⁶. Padalinių vadai buvo ginkluoti 9 mm pistoletais *Browning* (M1903) kaip ir kariuomenėje. 1937 m. šie pistoletai buvo parduoti Ispanijos respublikonams. Vietoj jų kariuomenės ir *Kaitseliit* poreikiams 1937–1938 m. Belgijoje buvo nupirkti galingesni 9 mm *Parabellum* šaudmenis naudojantys pistoletai *Browning* FN M1935. 1939 m. pradžioje šie ginklai buvo išdalyti *Kaitseliit* vadams¹²⁷.

Estija buvo viena pirmųjų valstybių, kuri pati gamino ir ginklavosi pistoletais-kulkosvaidžiais. 1927–1930 m. *Kaitseliit* poreikiams arsenalas pagamino 437 tokius ginklus, kurie buvo vadinami *A.T.* (Arsenal Tallinn). Šiam ginklui buvo naudojami 9 mm *Browning long* šoviniai. Jau 1929 m. pistoletais-kulkosvaidžiais buvo aprūpintos *Kaitseliit*

¹²⁴ Kaitsevägede Staabi I osakonna ülema kiri Kaitseliidu Peastaabi ülemale 14.04.1932 ja Kaitseliidu ülemale, 8.06.1932. *ERA*, 495-12-380, l. 25–25p, 49.

¹²⁵ NÕMM, T. Eesti sõjapüssid 1918–1940. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2005/5*. Tallinn, 2006, lk 37–43, 51–52, 72–74; Kaitseliidu uuendatud "303" vintpüssist. *Kaitse Kodu*, 1934, Nr. 10, lk 299–301.

¹²⁶ KALIKORM, O. Op. cit., l. 74–75; NÕMM, T. Eesti sõjapüssid..., lk 51–54, 62–67, 73–74.

¹²⁷ KALIKORM, O. Op. cit., l. 75; Sõjaväepüstolist – Browning FN 1935. a.t. *Kaitse Kodu*, 1938, Nr. 22, lk 780–781; NÕMM, T. Browning 1903 ja Eesti sõjaväepüstolid 1918–1940. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2001/1*. Tallinn, 2002, lk 103–104, 107–110.

priedangos dalys, o kiekviena pasienio priedangos kuopa turėjo 3–9 pistoletus-kulkosvaidžius. Šaulių būriuose buvo disponuojama dviem trim tokiais ginklais. 1937 m. jie kartu su pistoletais buvo parduoti Ispanijos respublikonams. Vietoj jų 1937 m. Suomijoje buvo nupirkta 9 mm pistoletų-kulkosvaidžių *Suomi*, naudojančių *Parabellum* šovinius. Pastaroji ginkluotė buvo gauta 1938 m. rugsėjį, tačiau *Kaitseliit* gavo tik 125 vienetus, mažiau nei turėjo iki tol¹²⁸. Kulkosvaidžių *Kaitseliit* turėjo mažai, mokymo tikslais buvo naudojami lengvieji kulkosvaidžiai, gauti iš kariuomenės. Specialiasiais zenitiniais kulkosvaidžiais *Kaitseliit* nedisponavo, tačiau 1940 m. turėjo du 7,62 mm kulkosvaidžius *Vickers* su zenitiniais stovais¹²⁹. Be ginkluotės, gautos iš valstybės, *Kaitseliit* nariai turėjo ir už savo lėšas įsigytų pistoletų, revolverių, snaiperių ir mažo kalibro šautuvų. 1940 m. vasarą kaitselitų ginkluotė buvo perduota Raudonajai armijai, tačiau perduodamos ginkluotės sąrašuose, sudarytuose 1940 m. rugsėjį, buvo mažiau ginklų, nei turėta 1939 m. Dalis ginklų buvo perduota neinventorizuotai, dalis paslėpta.

6 lentelė. *Kaitseliit* šaunamoji ginkluotė 1934 m. ir 1939 m.

Ginklas, modelis	1934	1939 09 01
7,62 mm rusiški šautuvai	7 512	8 408
7,7 mm angliški šautuvai	–	778
7,7 mm šautuvai KL.303 (japoniški)	18 313	24 333
Pistoletai <i>Browning</i> M1903 / FN 1935	1 448	2 300
Pistoletai-kulkosvaidžiai <i>A.T.</i> / <i>Suomi</i>	437	125
Lengvieji kulkosvaidžiai <i>Madsen</i> ir <i>Lewis</i>	12	10
Sunkieji kulkosvaidžiai <i>Maxim</i> ir <i>Vickers</i>	51	55

Šaltiniai: KALIKORM, O. Op. cit., I. 74–75; NÕMM, T. Eesti sõjaväe varustus, sõjatööstus ja relvastuspoliitika, lk 463.

6. Organizacijos likvidavimas

1940 m. birželio 17 d. rytą SSRS kariuomenę įvedus į Estijos teritoriją, gen. J. Laidoneris Narvoje susitiko su Leningrado karinės apygardos vadovu armijos gen. Kirillu Meretskovu. Be ultimatyvaus reikalavimo įleisti į Estijos teritoriją papildomas SSRS pajėgas (5 divizijas, apie 90 tūkst. karių, kurie tuo metu jau buvo peržengę sieną), buvo pareikalauta nuginkluoti civilius, kariuomenėje netarnaujančius asmenis, kitaip tariant, palikti *Kaitseliit* beginklį. SSRS karinė vadovybė baiminosi, kad *Kaitseliit* gali pradėti pasipriešinimą, partizaninį karą. Aptaręs tai telefonu su Estijos prezidentu

¹²⁸ NÕMM, T. lk 129–138; KALIKORM, O. Op. cit., I. 75.

¹²⁹ ERA, 498-18-37, I. 2; KALIKORM, O. Op. cit., I. 75; NÕMM, T. Eesti sõjaväe varustus..., lisa 20, lk 463.

K. Pätšu, J. Laidoneris pasirašė sutikimą, pagal kurį prasidėjo *Kaitseliit* nuginklavimas. Organizacijos viršininkas visoms rinktinėms išsiuntinėjo atitinkamą radiogramą. 1940 m. birželio 19 d. vakare didžioji dalis ginklų jau buvo atiduota į kariuomenės sandėlius, tik nedidelę jų dalį pavyko paslėpti.

1940 m. birželio 27 d. prezidentas K. Pätšas pasirašė įsaką dėl *Kaitseliit* likvidavimo. Organizacija turėjo nutraukti savo veiklą nuo birželio 28 d., jos statusas buvo paskelbtas nebegaliojančiu. Visa nuosavybė turėjo būti perduota Karo ministerijai, bet birželio 29 d. įsakas buvo pakeistas, ir visas turtas perduotas Komunistų partijai. Ginkluotė vėliau buvo perduota Raudonajai armijai. Daugelis *Kaitseliit* vadų 1940–1941 m. buvo areštuoti, daugelis jų mirė arba buvo nužudyti SSRS lageriuose. 1941 m. vasarą buvę *Kaitseliit* nariai dalyvavo ginkluotoje kovoje su SSRS. 1941 m. nacistinės Vokietijos administracija vėl atkūrė *Omakaitse* organizaciją, kurią naudojo užnugario apsaugai, kovai su sovietų diversantais ir parašiutininkais, o 1944 m. – ir fronte. Vėl sugrįžus Raudonajai armijai, kova persikėlė į miškus. *Kaitseliit* veikla Estijoje buvo atkurta 1990 m.

216

Išvados

Kaitseliit tarpukariu buvo pagrindinė Estijos ginkluotųjų pajėgų pagalbinė organizacija, kuri taikos metu rūpinosi rezervistų ir jaunimo kariniu rengimu tarnybai kariuomenėje karo metu. Kaitselitai buvo puikiai parengti ir aprūpinti, namuose turėję uniformą bei ginklų aktyvaus rezervo kariai. Dėl šios organizacijos struktūros buvo galima daug operatyviau sukomplektuoti karinius dalinius mobilizacijos atveju ir užtikrinti aukštą karinio pasirengimo lygį. Išskirtinai svarbios kaitselitų užduotys buvo besimobilizuojančių pajėgų priedanga ir savo užnugario apsauga karo atveju.

Kaitseliit sudėtyje buvo skirtingų kariuomenės rūšių – pėstininkų, kavalerijos, artilerijos ir kt. – padalinių, tačiau didesnių dalių kaip batalionas vien tik kaitselitų pagrindu nebuvo suformuota. Sudarius kaitselitų teritorinius kavalerijos dalinius, buvo išspręsta kavalerijos komplektavimo karo atveju problema turint parengtus arklius. Aktyviai vystyta *Kaitseliit* artilerija, ir 4-ojo dešimtmečio pradžioje buvo įsteigtos kelios naujos baterijos, suformuoti divizionai. Organizacija turėjo motorizuotų padalinių, o nuo 1933–1934 m. pradėta vystyti jūrų kaitselitų struktūra. Mokymuose ir manevruose, kurie nuolat buvo organizuojami atskirai *Kaitseliit* daliniams, dalyvavo gausios kaitselitų pajėgos, sujungus kelis batalionus į pulkus. Netgi ekonominės krizės metais buvo organizuojami dideli kaitselitų kariniai manevrai. Jų metu buvo imituojami įvairūs galimų karo veiksmų scenarijai, pakrančių gynyba nuo priešų jūrų desanto, sukilimo malšinimas, vandens telkinių forsavimas, gynyba, puolimas ir t. t.

Maneruose dalyvavo ir motorizuotieji daliniai, tačiau partizaninei karybai buvo skiriamas menkas dėmesys.

Estijos paramilitarinių organizacijų teritorinį tinklą sudarė ne tik *Kaitseliit*, bet ir *Naiskodukaitse*, *Noored Kotkad* ir *Kodutütred* organizacijos, kurių veikla apėmė visą šalį. SSRS kariuomenės įvedimo 1940 m. išvakarėse joms priklausė beveik dešimtdalis Estijos gyventojų. XX a. 4-ajame dešimtmetyje kaitselitų apginklavimas pastebimai gerėjo, kovotojai buvo aprūpinami ne tik lengvaisiais šaunamaisiais ginklais – šautuvais ir karabinais, bet turėjo ir naujausios ginkluotės – pistoletų-kulkosvaidžių, įspūdingai atrodė artilerijos baterijų skaičius bei apginklavimas.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- Jõgevamaa Kaitseliidu raamat. Kaitseliidu Jõgeva malev.* Toimetaja ja koostaja Ülo PÄRN. [Jõgeva, 2001].
- KAASIK, Peeter. Kaitseliit ja selle likvideerimine. In *Sõja rahu vahel. Koguteos*. Kd. 2: *Esimene punane aasta. Okupeeritud Eesti julgeolekupoliitiline olukord sõja alguses*. Tallinn, 2010, lk 321–352.
- Kaitseliidu Saaremaa Maleva arengulugu.* Kuressaare, 1999.
- Kaitseliidu Sakalamaa malev 1917–1937.* [Koostaja] Alfred KIVIRÄHK. Viljandi, 1937, reprint 2002.
- KALIKORM, Otto. *Kaitseliit, tema organisatsioon, ülesanded ja tegevus mobilisatsiooni ja sõja ajal ning kaitseliidu ettevalmistamine selleks.* Kõrgema Sõjakooli lõputöö. Tallinn, 1934 [ERA, 495-12-656; Lisad (papildymai). ERA, 495-12-658].
- KEMPPI, Jarkko. *Viron suojeluskuntien organisoituminen ja toiminta 1917–1924.* Joensuu, 2000.
- KEMPPI, Jarkko. Eesti Vabariigi Kaitseliit 1918–1920. *Akadeemia*, 2002, Nr. 7, lk 1355–1365.
- KOOSA, Madis. *Kaitseliidu reorganiseerimine aastatel 1924–1926.* Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste lõputöö. Tartu, 2008.
- KRÖÖNSTRÖM, Mati. *Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920.* Tallinn, 2010.
- LAANEMETS, Meelis. *Kaitseliidu maleva struktuuri ja väljaõppe kujunemine ning areng 1925–1940 Järva maleva näitel.* Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste magistrیتöö. Tartu, 2007.
- LAANEMETS, Meelis; VILJAT, Rene. *Kaitseliidu Järva malev 1925–1940.* Paide, 2008.
- LEPP, Jaan. *Kaitseliidu ülesanded riigikaitse õppe ja kasvatustöö alal rahu- ja sõjaajal.* Kõrgema Sõjakooli lõputöö. Tallinn, 1938. ERA, 495-12-698.
- NABER, Reet. *Eesti merejõudude juhatajad 1918–1940. Lühilulood.* Tartu, 2004.
- NÕMM, Toe. Arsenali püstolkuulipildujad. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2002/2.* Tallinn, 2003, lk 129–142.
- NÕMM, Toe. Browning 1903 ja Eesti sõjaväepüstolid 1918–1940. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2001 /1.* Tallinn, 2002, lk 102–114.
- NÕMM, Toe. Eesti sõjapüssid 1918–1940. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2005/5.* Tallinn, 2006, l. 37–82.
- NÕMM, Toe. Eesti sõjaväe varustus, sõjatööstus ja relvastuspoliitika. In *Sõja ja rahu vahel*. Kd. I: *Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani.* Tallinn, 2004, lk 226–264, 463–465.
- NÕMM, Toe. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus. *Laidoneri Muuseumi aastaraamat 2004 /4.* Tallinn, 2005, lk 39–205.
- ÕUN, Mati. *Eesti Vabariigi kindralid ja admiralid. 2.,* parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, 2001.
- PAJUR, Ago. *Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. (Uurimus ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost 2).* Tartu, 1999.

PEDARU, Tanel. 1934. *aasta riigipöörde mõju Eesti Kaitseliidule*. Tartu Ülikooli bakalaureusetöö. Tartu, 2011.

RAUDVASSAR, Mika. Õhuvaatlusvõrgustik Eesti õhukaitses. Mõõtmed ja märgatavus. *Eesti sõjaajaloo aastaraamat*, 2012, Nr. 2 (8): *Sõjaväe ja tsiviilelanike suhted*, lk 89–115.

SALO, Urmas. *Eesti kaitseväge valmisolek sõjaks ja vastupanu võimalused 1939. aastal*. Tartu Ülikooli magistratöö. Tartu, 2005.

SALO, Urmas. Estimation of security threats and Estonian defence planning in the 1930s. *Acta Historica Tallinnensia*, 2008, Vol. 12, pp. 35–74.

Ühine tahe. Pilguheit Kaitseliidu minevikku 1925–1940. Koostaja Tanel LÄÄN. Tallinn, 2012.

Viru Malev 1935. a. Viru Maleva Staabi väljaanne. [Rakvere], 1935.

THE ROLE OF KAITSELIIT IN THE ESTONIAN DEFENCE SYSTEM FROM 1918 TO 1940

Urmas Salo

Summary

Kaitseliit (the Defence League) was, before the war, and still is, a people's voluntary armed organisation for the protection of the state and constitutional order.

Kaitseliit's predecessor, the Omakaitse (Defence) organisation, was founded in Tallinn in October 1917, but the Bolsheviks who had seized power in Tallinn liquidated it at the end of November. During the German occupation, the Germans also restricted the activities of Omakaitse.

Kaitseliit was founded on 11 November 1918, when the Estonian Provisional Government began its work. In addition to protecting internal order, it also had to help the border guards and the Defence Forces in national defence. At the beginning of the War of Independence (1918–1920), Kaitseliit detachments, along with the Defence Forces, had to fight the Red Army, which had invaded Estonia. Initially, membership of Kaitseliit was voluntary, but from 11 January 1919, the minister of war was given the right to call up all Estonian citizens aged between 16 and 60 years, who had not yet been mobilised, into Kaitseliit. Thanks to conscription, the membership of Kaitseliit increased to about 100,000 at the beginning of June 1919. After the organisation of the Defence Forces, Kaitseliit's main task remained ensuring security in the rear.

After the end of the War of Independence, non-military activities for Kaitseliit were initially planned, and so sports and hunting associations were created. The national defence organisation faded.

The idea to recreate Kaitseliit had already come up in the spring of 1924, but only the attempted communist coup d'état of 1 December, organised from Soviet Russia, quickly put into motion the recreation of Kaitseliit. Former members and reserve officers quickly formed new Kaitseliit units. Kaitseliit regions, having been formed on the basis of counties, were divided into sections. After the government had accepted a new statute for

Kaitseliit on 2 February 1925, regions were renamed *malevs*. These were divided into *malevkonds*. In 1931, a new statute was approved.

Women's sections in Kaitseliit were already created in 1925, and in 1927 the creation of the national Female Home Defence organisation (Naiskodukaitse) was begun. The primary task of women was helping Kaitseliit with catering and medical services. In 1930, the formation of the Noored Kotkad (Young Eagles) boys' organisation began, and in 1933, the girls' organisation Kodutütred (Home Daughters).

Membership of Kaitseliit grew every year: in 1926 the organisation had 26,360 men, but by 1934 it had 31,570, and by December 1939 it had 42,670. Together with related organisations, there were about 100,000 people in 1939, including 16,700 female home defenders, 19,850 young eagles, and 19,960 home daughters.

Most of the membership of Kaitseliit, according to profession and work, was made up of farmers: approximately 45% in 1934. After the coup of 1934, membership of Kaitseliit grew primarily at the expense of state and municipal officials, teachers and workers in private enterprises. Kaitseliit's salaried personnel was small: in 1938, it included 101 officers, plus 86 officials and workers.

Administratively, Kaitseliit was divided into 15 *malevs* (territorial units). Of these, 11 were county *malevs*, and four were *malevs* of the bigger cities and their areas. *Malevs* were divided into *malevkonds* (territorial sub-units), which were usually within the borders of parishes in the countryside, and city districts in the cities. Operatively, *malevs* and *malevkonds* were divided like units of the Defence Forces: battalions, companies, squadrons, batteries, platoons and sections.

In accordance with the statute, Kaitseliit's actions were led by the chief of Kaitseliit (from 1925 to 1940 Major-General Johannes Orasmaa [Roska]), along with the General Staff, Central leadership, Central Assembly and Board of Elders. The leading bodies of *malevs* and smaller units were the chief, leadership and representative board (for *malevs*), or the general meeting. Higher-level executives were appointed, but lower-level ones were elected.

According to the statute, the tasks of Kaitseliit were: assisting the legal authorities in protecting Estonia's constitutional regime and the security of its citizens; giving its members military training; strengthening patriotic and national feelings among citizens; and developing the physical training of the people. However, in times of war, the tasks of Kaitseliit in national defence were much broader.

Members of Kaitseliit were the better-trained and more specialised of reservists, with better combat capability and discipline, and keeping weapons and uniforms at home. This was especially important during the economic crisis, when the time of compulsory military service was shortened, and the re-training of reservists was also limited.

One of the most important missions of Kaitseliit in the event of war was covering the border during the mobilisation of the Defence Forces. On many sections of the eastern border, it was Kaitseliit's cover companies and platoons that had to take the enemy's first blow, after the border guard. By 1930, ten cover companies and six cover batteries were ready. In 1932, preparations were made for the formation of the Peipus coastal defence battalion of Kaitseliit members along Lake Peipus. Besides this, Kaitseliit had to

form cadre sub-units for mobilisable Defence Force units: companies for several infantry regiments, and batteries for the reserve artillery group. In the years 1930 to 1932, it was planned to form partisan detachments based on Kaitseliit units.

From 1934, Kaitseliit formed cavalry units in important locations, which were appointed to form single cavalry squadrons and cavalry commands of infantry regiments. Thus, the former problem of equipping cavalry units with horses trained for cavalry service was solved.

Kaitseliit's artillery underwent major developments. The first batteries were formed in 1926, and by 1937 there were already 19 batteries, some of them for covering the border, others for training. The development plan for the artillery that was drawn up in 1937 envisaged the formation of another 23 batteries. It made it possible to form artillery batteries more quickly in the event of war, and improved the quality of reservist training.

Kaitseliit was also used in the 1930s to establish a national air observation network. Some cities and the oil shale industry region also had Kaitseliit air defence batteries stationed there.

220

With the help of Naval Kaitseliit, which began to form in 1933, the crews of coastal defence batteries were supplemented, naval communication posts were manned, and patrol boat units were formed.

Shooting practice played a very important part in Kaitseliit's training, and various shooting competitions were held. Members' results improved year by year, and riflemen even took part successfully in the World Cup. All arms of Kaitseliit participated in large tactical exercises (the autumn manoeuvres). As a rule, regular army combat action, attack and defence were practised in manoeuvres. A total of 4,200 to 4,300 members of Kaitseliit participated in the great manoeuvres of 1934 and 1936. In the second half of the 1930s, Kaitseliit units also took part in manoeuvres of the Defence Forces.

At the beginning of the Soviet occupation in June 1940, Kaitseliit was disarmed and disbanded.

All in all, the relevance of Kaitseliit in Estonian military defence grew significantly in the 1930s. Kaitseliit made it possible to increase the readiness for war without significant expense.